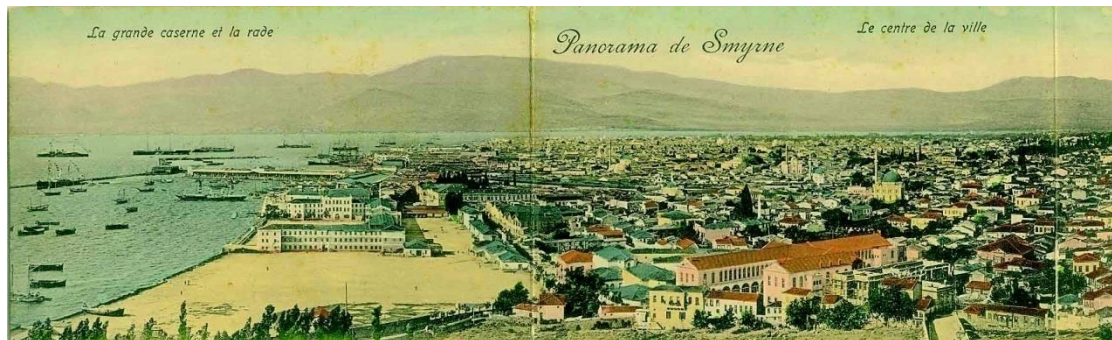

Σαμπάχ το λένε το πρωί και Λειλά το βράδυ...
ΣΜΥΡΝΗ - ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ : ΟΙ ΔΙΔΥΜΕΣ ΠΟΛΕΙΣ

Α. ΛΙΓΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Σμύρνη

1. Εβλιγιά Τσελεμπί: "Οδοιπορικό": "Μεγάλη πόλη, μία από τις παλιές πρωτεύουσες"

«Αγκαλιασμένη από τα προάστειά της σαν από φιλόστοργα παιδιά, και ακουμπισμένη στο γέρο φύλακά της τον Πάγο, [...] να πια και η Σμύρνη»

«Σε λίγο φαίνονται στο βάθος το θωρηκτό «Λήμνος»* και αριστερά του Παπά η Σκάλα και το Κορδελιό, το Αλάμπεη, τα Πετρωτά, η Αγιά Τριάδα, το Μπαϊρακλή και δεξιά το Κοκάργιαλη, ο Κιοζ-τεπέ, η Καραντίνα και το Καρατάσι με τα δεντρόφυτα σπιτάκια τους, άλλα χαμηλά, άλλα υψηλά σαν ένα απάνω στ' άλλο, και πέρα στο αχνό βάθος ο ξακουστός για τα λουλούδια του Μπουρνόβας και πάρα πέρα ο Κουκλουτζάς με τα καλά του παλληκάρια που υψώνουν κ' οι δυο με περηφάνια τα καμπαναριά τους, σαν λάβαρα συμβολικά της αγάπης τους στην πίστι και στην Πατρίδα. Αγκαλιασμένη από τα προάστειά της σαν από φιλόστοργα παιδιά, και ακουμπισμένη στο γέρο φύλακά της τον Πάγο, με τα χαλασμένα κάστρα του που τα φρουρούν φαντάροι, να πια και η Σμύρνη [...] Την ώρα αυτή που ο ήλιος ο χρυσός κάνει τη θάλασσα να λάμψη διώχνοντας την πάχνη που κρύβει με ζήλεια τη θωριά της, νομίζεις, πως κάποια ώμορφη βασίλισσα, που ξυπνάει ράθυμα απ' το γλυκό της ύπνο, ξεσκεπάζοντας το κορμί της απ' την αραχνοϋφαντη γαλάζια σάρπα της κοιτάζει με καμάρι τα κάλλη της σ' ολόχρυσο καθρέφτη.

Να και το κάτασπρο καμπαναριό της Άγια-Φωτεινής, που θαρρείς πως δίνει διαταγές στους πέρα μιναρέδες, και στον Πύργο του Κονακιού με το Ρολόι να και τα σπίτια με τα τζαμλικένια μπαλκόνια του ξακουσμένου «Κ α ι» και τα τραμβάγια με τ' αργοκίνητα αλόγατα κι' οι καρότσες που τρέχουνε στις πλάκες του, να και του Ντισού τα Μπάνια, το Κόρσο, το Λούναπαρκ, το θέατρον Σμύρνης, η Αλάμπρα, το Σπόρτιγκ, το καφέ Παρί, η Λέσχη των Κυνηγών, του Φώτη Κλωναρίδη, το ωραίο καφενείο που παίζουν και τραγουδούν τα Πολιτάκια, η Ήβη, το Ζάππειον, του Ποσειδών κι' ο κόσμος που κάθεται στα τραπεζάκια ή περπατά απάνω κάτω ή ψαρεύει στην ακρογιαλιά. Να και το Κουμερκάκι με την Ελληνικιά σημαία, να και τα βαποράκια του Κορδελιού και του Κιοζ-Τεπέ, που βγαίνουν από το λιμάνι να κάνουν τη γραμμή τους και καπνίζουν τα φουγάρα τους και φωνάζουν οι μπουρούδες τους...»

[Οι παραπάνω αναφορές τοποθετούνται το Μάιο-Ιούνιο 1919, μετά την απόβαση του ελληνικού στρατού στη Σμύρνη (2 Μαΐου 1919)]

3. Τζαν Εργιουμλού: *"Καλημερχαμπά Σμύρνη"* σσ. 26-27: [Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΣΜΥΡΝΗΣ από τη σκοπιά ενός Τούρκου λογοτέχνη]

8 Σεπτεμβρίου του έτους 1922, ημέρα Παρασκευή...

Άρχιζε να βραδιάζει. Σε κάθε γωνιά της πόλης επικρατεί η ίδια φοβερή σύγχυση. Το πλήθος σαστισμένο όλο και μεγαλώνει, βυθίζεται σε μια μεριά, ξεπροβάλλει αλλού, τρέχει σύσσωμο πότε δω και πότε κει δίχως να ξέρει πού πηγαίνει. Τα χάνια, οι αποθήκες, τα υπόστεγα, τα σχολεία, οι εκκλησιές και οι δρόμοι, γεμάτα ανθρώπους. Ο πληθυσμός της Σμύρνης είχε αυξηθεί τρεις και τέσσερις φορές. Δύο και τρεις Σμύρνες πάσχιζαν τώρα να βρουν καταφύγιο μέσα σε ένα μόνο κομμάτι της. Κανένας δεν ξέρει τι ακριβώς συμβαίνει, φήμες, που δεν είναι ξεκάθαρο από πού ξεφύτρωσαν, εξαπλώνονται από στόμα σε στόμα, και ο φόβος όλο και

μεγαλώνει. Η φρίκη στις ψυχές των ανθρώπων, που είναι έτοιμοι να πιστέψουν σε καθετί που ακούνε, αλλάζει συνεχώς διαστάσεις, και τις κατακλύζει.

Ο Παναγιώτης όμως ήξερε. Στάθηκε σε μια γωνιά με κομμένη την ανάσα και ακούμπησε στον τοίχο πίσω του. Ο νέος άντρας, με την κουρελιασμένη και καταματωμένη στρατιωτική στολή, ήξερε τι συνέβη κι ότι όλα τέλειωσαν. Ήταν στρατιώτης στη Μεραρχία της Σμύρνης. Δηλαδή πριν διαλυθεί ο στρατός... γιατί στρατός δεν είχε απομείνει πια. Είχε ηττηθεί. Η αλήθεια ήταν τόσο απλή. Με βρώμικο τρόπο το παιχνίδι είχε χαθεί. Ξωπίσω έρχονταν οι Τούρκοι με άλογα, σπαθιά, λόγχες, πιστόλια, τουφέκια και κανόνια. Μ' όλη τους την οργή... Ακόμα και ο Διοικητής του Μετώπου, ο Τρικούπης, είχε πέσει αιχμάλωτος του Κεμάλ. Από εκείνου το μέτωπο ερχόταν. Παρά τριχά τη γλίτωσε και το έσκασε. Φτάνοντας εδώ έμαθε ότι ο αιχμάλωτος Τρικούπης είχε γίνει αρχιστράτηγος. Αχ! Αυτή ήταν η κατάσταση. (σσ. 11-12)

[..]

Στο σταθμό της Πούντας είδε έναν φαντάρo με πληγωμένο το πόδι να σφαδάζει απελπισμένος. Δεν ήξερε το όνομά του, είχαν όμως ανταμωθεί κάποιες φορές στο μέτωπο. Σηκώνοντάς τον μια στην πλάτη και μια στην αγκαλιά του, τον πήγε πρώτα στον Σαιν Τζων, την εκκλησία των Εγγλέζων, και βλέποντας εκεί μεγάλη κοσμοσυρροή τον μετέφερε στην εκκλησία του Αγίου Ιωάννη. Δεν τον άφησε όμως γιατί ήταν γεμάτη πρόσφυγες που περίμεναν φοβισμένοι. Τον παίρνει ξανά στην πλάτη και τον παραδίδει σε μια νοσοκόμα στο Γαλλικό Νοσοκομείο. Άφησε το φαντάρo, που κλαίγοντας προσπαθούσε να τον ευχαριστήσει, και έφυγε. (σ. 13)

[...]

"Ανοίξτε! Ανοίξτε! Εγώ είμαι. Ο Παναγιώτης."

Λίγο μετά, το παραθυράκι της πόρτας ανοίγει δυο δάχτυλα μόλις, κι ένας άντρας κοιτάζει έξω καχύποπτα. Με το που αναγνωρίζει το παλληκάρι, ανοίγει αμέσως την πόρτα και το τραβάει μέσα. [...] Από το δωμάτιο, που ήταν πίσω από τη σκάλα, ήρθαν τρέχοντας δύο γυναίκες, και έγιναν όλοι μια μεγάλη αγκαλιά. (σσ. 18-19)

[...]

"Και πού να πάμε, γιόκα μου;" Ρώτησε ο άντρας που στεκόταν όρθιος απέναντί του. "Πώς θα πάμε; Πριν από λίγο έξω ήμουν. Η παραλία είναι γεμάτη κόσμο. Φαντάροι... δεκάδες χιλιάδες επαρχιώτες που εγκατέλειψαν τα χωριά τους, τις πόλεις τους... Όλοι θέλουν να φύγουν, αλλά τα ξένα πλοία που βρίσκονται στ' ανοιχτά δεν παίρνουν κανέναν από τη Σμύρνη. Για να μην αδειάσει ο τόπος. Τα ελληνικά πλοία μαζί με τους φαντάρους πήραν και τους υπαλλήλους και έφυγαν. Εκεί ήμουν όταν έφυγε το τελευταίο πλοίο, το "Νάξος" Τα καϊκία και οι μαούνες ασφυκτικά γεμάτες κόσμο. Οι καϊκτζήδες παίρνουν αντάλλαγμα χρυσό για να τους μεταφέρουν. Πού; Λένε ότι οι Εγγλέζοι έριξαν στη θάλασσα όσους προσπάθησαν να ανέβουν στα πλοία τους. Οι φαντάροι πάλι, με τα όπλα τους, κατέβαζαν διά της βίας τους πολίτες για να ανέβουν οι ίδιοι. Κανείς δεν άκουγε κανέναν. Όποιος πρόλαβε τον Κύριον οίδη". Ο άντρας, καρφώνοντας το βλέμμα στις δύο γυναίκες, σιώπησε για λίγο. "Ένα σωρό φήμες κυκλοφορούν ανεξέλεγκτα", συνέχισε μετά, κοιτάζοντας τον Παναγιώτη. "Κάποιοι λένε ότι ο στρατός του Τρικούπη πέρασε

στην αντεπίθεση. Άλλοι ότι ο Τρικούπης πέθανε. Κάποιοι άλλοι, ότι ο Πλαστήρας προελαύνει από τον Τσεσμέ στη Σμύρνη και κάποιος φώναξε ότι είχε ήδη φύγει σκαστός για τη Χίο. Λένε μάλιστα ότι η Αθήνα θα στείλει καινούργια πλοία για να πάρει αυτούς που περιμένουν εδώ. Ποιον να πιστέψεις; Σωστό χάος... Είδα τον Χρυσόστομο μπροστά στην Αγία Φωτεινή. Δεν τον είχα δει ποτέ μου τόσο άσχημα. Τότε μόνο κατάλαβα κι εγώ πως η κατάσταση είναι πραγματικά τραγική."

"Ο Στεργιάδης έφυγε με το εγγλέζικο πλοίο "Αιρον Ντιουκ", αφού παρέδωσε το κλειδί του βιλαετιού στον Γάλλο πρόξενο", είπε ο Παναγιώτης οργισμένος.

"Διέδωσαν ότι η Αθήνα θα έστελνε πλοία. Αλλά και στην Αθήνα μήπως έμεινε τίποτα όρθιο, μπάρμπα; Πριν από τρεις μέρες δεν παραιτήθηκε η κυβέρνηση; Υπάρχει έστω κι ένας που να ξέρει τι πραγματικά γίνεται;"

"Όχι, γιόκα μου, όχι, δεν υπάρχει! Αλλά κι έξω κόλαση είναι. Εγώ αυτά ξέρω αυτά λέω", τον διέκοψε απότομα. Κουνούσε το κεφάλι του απογοητευμένος, κοιτώντας πιο πολύ τις γυναίκες.

Λένε πως όσους πιάνουν, τους σφάζουν όλους, ζωντανό δεν αφήνουν πίσω τους. Απ' όπου περνούν γεμίζουν τις κοιλάδες με πτώματα."

"Λένε, λένε, λένε, και τι μ' αυτό; Αν είναι γραμμένο στο κούτελό σου να πεθάνεις, κι εκεί κι εδώ θα πεθάνεις. Για μου, από το σπίτι του ανθρώπου δεν υπάρχει ασφαλέστερος τόπος." (σσ. 20-22)

[...]

Ο Παναγιώτης σηκώθηκε, πήγε πλάι της και πιάνοντάς την από τους ώμους προσπάθησε να στρέψει προς τη μεριά του το πρόσωπό της που κοίταζε κάτω.

"Δηλαδή", είπε, κοιτώντας τη βαθιά στα μάτια, "εσύ τώρα θα με παρατήσεις για χάρη της περιουσίας;"

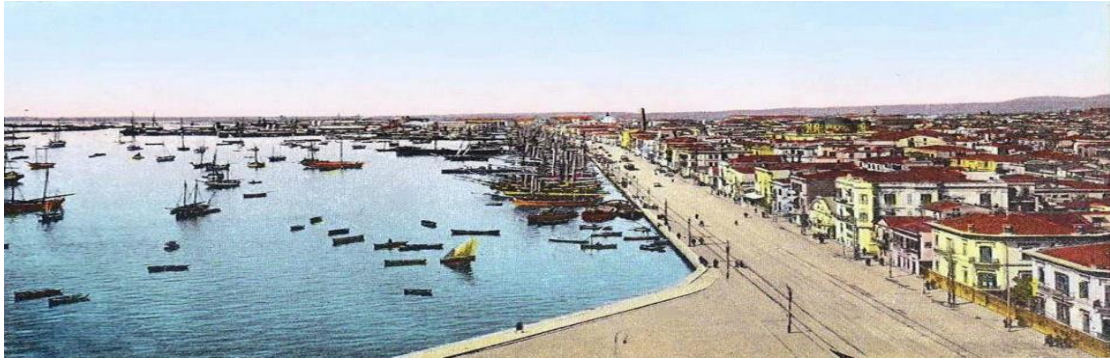
"Ποιος θα σε παρατήσει εσένα, χαζέ", μουρμούρισε το κορίτσι και μαζεύτηκε δίπλα του. "Κι εσύ εδώ θα μείνεις. Μην ανησυχείς, τίποτα δεν θα μας συμβεί. Όπως ήμασταν παλιά, έτσι θα είμαστε και πάλι". Η Ελένη βλέποντας τον Παναγιώτη σιωπηλό ζάρωσε κι άλλο πάνω του και του ψιθύρισε στ' αυτί: "Δεν βλέπεις που έχεις γυρίσεις σώος και αβλαβής; Από είναι που μετράει. Θα παντρευτούμε. Όλα όσα είναι δικά μου είναι και δικά σου. Πώς θα φύγεις και θα μας αφήσεις; Εμένα, αυτούς, τα πάντα..."

Η μάνα σηκώθηκε και πλησίασε τους δύο νέους.

"Λογικέψου, γιε μου", είπε. "Η φυγή δεν είναι λύση. Εδώ είναι ο τόπος μας, τα χώματά μας, η πατρίδα μας. Τίποτα κακό δε θα μας συμβεί. Θα δεις. Οι Τούρκοι ούτε τρίχα δεν θα μας πειράξουν. Δεν θα τους αφήσουν οι άλλοι να το κάνουν. Τι λες, εσύ, τα πλοία που βρίσκονται στη θάλασσα, έτσι τζάμπα στέκονται εκεί; Οι Τούρκοι ίσως μπήξουν τα δόντια τους στους Έλληνες, αλλά τους άλλους δεν θα τους πειράξουν. Θα καθίσουν να κουβεντιάσουν με μας και τις Μεγάλες Δυνάμεις. Μάλλον δεν πρέπει τώρα να στενοχωριόμαστε, αλλά να χαιρόμαστε που τέλειωσε ο πόλεμος. Κι εμείς και οι Τούρκοι πρέπει να χαιρόμαστε. Όλα τα βάσανα που τραβήξαμε, αύριο θα έχουν τελειώσει."

Θεσσαλονίκη

“Ουδείς άπολις μέχρις αν η των Θεσσαλονικέων ή πόλις” Νικηφόρος Χούμνος, λόγιος της Θεσσαλονίκης, 14ος αι.

«...οι μαχαλάδες των σέρηδων είναι 48 και, μεταξύ αυτών, το Γεντί Κουλέ, ο μαχαλάς του Βαρντάρ, της Καλαμαριάς, του Χορτάτζ, του Κασίμ Πασά, της Αγια-Σοφιάς κ.ά. Οι καφίρηδες και οι αμαρτωλοί μένουν κατά μιλαέτια σε δεκάξι μαχαλάδες. Έτσι έχουμε μαχαλάδες: Αρμένηδων, Ρωμιών, Φράγκων, Σιρφ (Σέρβοι), Βουλγάρων καθώς και το μαχαλά των Λατιν-μιλετί. (Γιατί, μαζί με τους άλλους άπιστους, κατοικούν κι αυτοί οι απαίσιοι). Όλες οι κατοικίες των απίστων βρίσκονται κάτω από τους μουσουλμανικούς σ' ένα ίσιωμα προς το μέρος της πόλης του τείχους της Καλαμαριάς. Οι τσιφούτικοι μαχαλάδες είναι πενήντα έξι και βρίσκονται μέσα από την Ισκελέ Καπουσού, κάτω από τοίχο του κάστρου. Τα σπίτια τους είναι άθλια εβραιόσπιτα - μακριά από μας - αλλά οι μαχαλάδες τους είναι στο κέντρο της αγοράς και πυκνοκατοικημένοι.»

«Από την μπαλκονόπορτα αυτή», έγραφε στον φίλο του τον Κώστα που σπούδαζε στο Μόναχο σκηνοθέτης του κινηματογράφου «βλέπω ολόκληρη την Πάνω-Πόλη, σε πλάτος και σε βάθος, τα Κάστρα, το Γιαντί-Κουλέ, (θυμάσαι το τραγούδι;) την Ροτόντα και τον μιναρέ, την Μονή Βλατάδων που μου φαίνεται τόσο κοντά που έτσι ν' απλώσω το χέρι μου νομίζω ότι θα πιάσω τα παγώνια της από τις ουρές τους. Δεν ξέρεις τι χαρά είναι για τα μάτια μου [...] τι ανακούφιση για την έγκλειστη ψυχή μου όταν βλέπω όλη αυτή τη θάλασσα των κεραμιδιών σπαρταριστή, ανήσυχη, με τους τρούλους από τις εκκλησίες που ξεμυτίζουν σαν ράχες από φάλαινες ανάμεσά τους, να ξεδιπλώνεται κυματιστά προς τα πάνω καταλήγοντας στα εφταπύργια τείχη που λες και δαγκάνουν με το ξεδοντιασμένο στόμα τους τον ουρανό. Και τα τουρκόσπιτα με τις αυλές, τα κόκκινα τζάμια στο σούρουπο, τα ξύλινα αγκωνάρια τους κ' οι στριφογυριστές σκάλες, όλα αυτά, Κώστα μου... Μονάχα όταν έχει ομίχλη και δεν βλέπω τίποτε νομίζω πως βρίσκομαι στο κενό κι απελπίζομαι και τα χάνω. Τ' απογεύματα, κατεβαίνω και σεργιανώ στα σοκάκια της κ' εκεί, ό,τι κοιτάζω απ' το ερημητήριό μου, το γεύομαι από κοντά, το ψαύω, το ζω στην παραμικρή του λεπτομέρεια.[...]

Μονάχα που τι να σου πω! Είναι περίεργο, πολύ περίεργο να ζεις πάνω στην κόψη του ξυραφιού, πάνω στα σύνορα των δύο κόσμων. Γιατί έτσι όπως είναι το καινούργιο σπίτι μας, από την δώθε μεριά της Εγνατίας κι απέναντι είναι η Καμάρα και η σειρά των χαμηλών σπιτιών με τα ραγισμένα και φθαρμένα προσωπεία, έχω την αίσθηση πως βρίσκομαι πραγματικά πάνω στα σύνορα, στο μεταίχμιο της νέας πόλης με τα τετράγωνα θηρία της και της παλιάς με τα σεμνά και φτωχικά της σπίτια. Στον κόσμο που ανήκω υπάρχει άνεση, μα καμιά χαρά. Στον απέναντι κόσμο μπορεί να υπάρχει φτώχεια, μιζέρια, δυστυχία, μα ωστόσο μια κάποια διάθεση κεφιού απλώνεται με τη νύχτα κ' οι άνθρωποι εκεί τραγουδάνε πιο αμέριμνοι, ανασαίνουν πιο ελεύθερα, γιατί λιγότερη είναι η στοιβαγμένη πέτρα κ' υπάρχουν ακόμα δέντρα και λουλούδια στις αυλές. Οι γραμμές των τραμ είναι τ' ορόσημο. Τα περίπτερα, τα συνοριακά φυλάκια. Γι' αυτό σου λέω πως είναι δύσκολο να ζεις πάνω στα σύνορα. Κάθε τόσο νιώθεις την ανάγκη να δραπετεύσεις, να πας να ζήσεις για λίγο στον κόσμο εκείνο που δεν ανήκεις, αφήνοντας τον κόσμο όπου ανήκεις χωρίς καθόλου να ζεις. Όσπου στο

τέλος το μόνο που κερδίζεις είναι να μη ξέρεις πού είσαι και να χάνεις κάθε τόσο την οποιαδήποτε σιγουριά που σου χαρίζουν τα οποιαδήποτε όριά σου.

3. Γιώργος Ιωάννου: «Η πρωτεύουσα των πρόσφυγων» (απόσπασμα: Οι πρόσφυγες της Θεσσαλονίκης)

Φέρνω τώρα στο νου μου μια συγκεκριμένη προπολεμική γειτονιά και θυμούμαι, όσο μπορώ, τους ανθρώπους που περιείχε. Είχε οικογένειες από τη Σμύρνη, από την Πέργαμο, από την Πάνορμο, τη Σηλύβρια, τη Ραιδεστό, την Κεσσάνη, τις Σαράντα Εκκλησίες, την Αδριανούπολη -την Αντριάνα, όπως την έλεγαν τρυφερά-, τη Φιλιππούπολη, τη Βάρνα, το Μοναστήρι, το Κρούσοβο, τη Γευγελή, την Κορυτσά, ακόμα και το Πλοέστι. Όλοι τους, όχι μόνο είχαν να διηγηθούν ιστορίες πολλές, δυστυχίας και καταδίωξης, ακόμα και ευτυχίας, αλλά ήταν φορείς πανάρχαιων λαϊκών πολιτισμών και τρόπων ζωής, που καθώς είχαν μείνει σχεδόν χωρίς αντικείμενο και πεδίο δράσης συγκρούονταν μέσα τους, αλλά και με τον πολιτισμό του πλησίον.

Εκεί μέσα, πάντως, εκυοφορείτο η σημερινή Θεσσαλονίκη· η νέα μορφή της, η νοοτροπία της και ο ψυχισμός της.

Οι πρόσφυγες έχουν αρχίσει να συρρέουν σ' αυτή την ευλογημένη ελληνική πόλη σχεδόν αμέσως μετά την απελευθέρωσή της. Από το 1914 αρχίζουν να έρχονται. Και μέσα σε μια δεκαετία από τότε απαρτίζεται το μέγα και πολυποίκιλο προσφυγικό πλήρωμα και η Θεσσαλονίκη ξεκινάει.

B. ΛΙΓΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

α. Ανασκόπηση (πηγή: wikipedia)

	ΣΜΥΡΝΗ	ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
Μυθολογία	Οι αρχαίοι μύθοι συνδέουν τη Σμύρνη με τις Αμαζόνες, τους Λέλεγες, τους Λυδούς, τον Τάνταλο και τη μετανάστευση των Εβρούσιων από τη Μ. Ασία προς την Ιταλία. Το όνομα της η πόλη το πήρε από την Αμαζόνα Σμύρνη.	Η παρουσία των Καβείρων στη Θεσσαλονίκη με τη λατρεία των οποίων συνδέθηκε η βασιλική οικογένεια, πιστοποιείται με πολλούς τρόπους (ναοί, νομίσματα, επιγραφές, φιλολογικές πηγές, αγγεία). Εύλογα θεωρείται ότι οι μυθολογικές αφηγήσεις σχετικά με τους Καβείρους θα ήταν γνωστές και θα αναπαράγονταν προφορικά στην περιοχή.
Προϊστορία	Στο προάστιο Bayraklı της Σμύρνης αποκάλυψαν διάφορες οικιστικές φάσεις από την 3η χιλιετία π.Χ. έως και την κλασική περίοδο. Ο οικισμός της 2ης χιλιετίας π.Χ. είχε σχέσεις τόσο με τους πολιτισμούς του Αιγαίου όσο και με το εσωτερικό της Ανατολίας.	Στην περιοχή της σημερινής πόλης και ειδικότερα στην <u>Τούμπα</u> , τη <u>Διεθνή Έκθεση</u> , το <u>Καραμπουνακί</u> , την <u>Πολίγνη</u> , τη <u>Νέα Ευκαστία</u> , την <u>Σταυρούπολη</u> και την <u>Πυλαία</u> υπήρχαν προϊστορικοί και μεταγενέστεροι οικισμοί και πολιόματα.
Μυκηναϊκή εποχή	Οι Αιολείς άποικοι εγκαθίστανται περίπου το 1000 π.Χ., όπως τουλάχιστον προκύπτει από την κεραμική που αποκαλύφθηκε.	Έως τον 6ο αιώνα π.Χ. η περιοχή κατοικούνταν από φύλα όπως οι <u>Φόινες</u> , οι <u>Παίονες</u> , οι <u>Μύγδονες</u> κ.ά.
Αρχαϊκή εποχή	Τον 9ο αιώνα π.Χ. ο οικισμός προστατεύτηκε με ισχυρό τείχος και αναπτύχθηκε κατά τον 8ο αιώνα π.Χ. φτάνοντας τις 450 περίπου οικίες. Η κατάληψη της πόλης από Κολοφώνιους και η σταδιακή της μετατροπή σε ιωνική πόλη αναφέρεται από τον Ηρόδοτο. Την περίοδο αυτή οι κάτοικοι έχουν εμπορικές σχέσεις με τη Χίο και τη Λέσβο (εισαγωγή κρασιού), την Κόρινθο και την Αθήνα (Πρωτοκορινθιακή κεραμική και τύπου Διπύλου). Τον 7ο αιώνα άλλαξε ο σχεδιασμός της πόλης λόγω της επέκτασης του ιερού της Αθηνάς και η πόλη επεκτάθηκε στη γειτονική ακτή. Ο ναός της Αθηνάς χρονολογήθηκε στο 700 περίπου π.Χ. και θεωρείται ως ένας από τους παλαιότερους μνημειακούς ελληνικούς ναούς της Μ. Ασίας. Η Σμύρνη δεν διακρίθηκε στην ίδρυση αποικιών, αλλά	Σύμφωνα με τον <u>Εκαταίο τον Μιλήσιο</u> , στην εποχή του υπερίσχυαν οι <u>Θράκες</u> και οι <u>Έλληνες</u> . Το διάστημα <u>510 π.Χ.-480 π.Χ.</u> η περιοχή είχε υποτεταγεί στους <u>Πέρσες</u> . Οι <u>Μακεδόνες</u> πρέπει να μετακινήθηκαν στην περιοχή του <u>Θερμαϊκού κόλπου</u> τον 6ο αιώνα π.Χ.

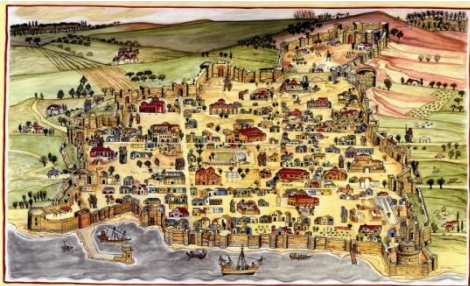
	<p>ήταν περισσότερο μία αγροτική πόλη μικρότερη από τη γειτονική Κύμη και τις μεγαλύτερες ιωνικές Έφεσο, Ερυθραί και Μίλητο. Η πρώτη οικιστική φάση της Σμύρνης τεματίστηκε περίπου το 600 π.Χ., με την πολιορκία του Λυδού Αλυτάτη. Η άμυνα των κατοίκων περιγράφηκε από τον Ηρόδοτο, υμνήθηκε από το Μίμνερο και επιβεβαιώθηκε ανασκαφικά με την εύρεση όπλων Σμυρναίων και Λυδών. Είκοσι χρόνια αργότερα άρχισε η επανακατοίκηση της πόλης, η οποία αναπτύχθηκε γρήγορα, όπως φαίνεται από τις πολλές πλούσιες ταφές σε Κλαζομενιικές σαρκοφάγους.</p>	
<p>Κλασσική εποχή</p>	<p>Η νέα καταστροφή στις αρχές του 5ου αιώνα π.Χ. φαίνεται να σχετίζεται με την αποτυχημένη ιωνική επανάσταση. Κατά τον 5ο αιώνα η Σμύρνη συνέχισε να είναι ένα από σημαντικότερα λιμάνια του Ερμαίου κόλπου, αλλά δεν συμμετείχε στην Αθηναϊκή- Δηλιακή συμμαχία. Τα αρχαιολογικά δεδομένα πριν την επανίδρυση της Σμύρνης κατά τον 4ο αιώνα δείχνουν μία ακμάζουσα πόλη και διαψεύδουν την αναφορά του Στράβωνα «διετέλεσε οικούμενη κομηδόν». Οι κόμμες αυτές αναζητούνται στο όρος Τμάλος, όπου και το αναφερόμενο από τον Πανουσιανό ιερό των Νεμέσεων με τα αγάλματα των Χαρίτων, έργο του Βουπάλου.</p>	<p>Σημαντικό πόλισμα ήταν η <u>Θέρμη</u>, η οποία τοποθετείται από τους περισσότερους αρχαιολόγους στο Καραμπουρνάκι. Διέθετε το πιο μεγάλο και πιο ασφαλές λιμάνι στην περιοχή, αλλιώς δεν θα το επέλεγε ο <u>Ξερόξης Α΄ της Πελοπίδας</u> για να αγκυροβολήσει εκεί και να ξεκοφάσει το στόλο του. Η Θέρμη καταλήφθηκε το <u>431 π.Χ.</u> από τους <u>Αθηναίους</u>, οι οποίοι δύο χρόνια αργότερα την παρέδωσαν στον βασιλιά των Μακεδόνων <u>Πεδίκκα Β΄</u>. Στο δεύτερο μισό του 4ου αιώνα π.Χ., πάλι οι Αθηναίοι μεσολάβησαν προκειμένου να περιέλθει η Θέρμη στην κυριαρχία των νόμιμων διαδόχων του θρόνου της Μακεδονίας και όχι στον σφετεριστή Πανουσιανό.</p>
<p>Εποχή Αλεξάνδρου</p>	<p>Η τοπική παράδοση για επανίδρυση της πόλης από τον Αλέξανδρο αναφέρεται από τον Πανουσιανό. Αντίθετα ο Στράβων τη θεωρεί ίδρυμα του Αντίγονου και του Λυσίμαχου. Η σύνδεση των δυο παραδόσεων γίνεται με την υπόθεση ότι ο Αλέξανδρος σχεδίασε και οι διάδοχοί του υλοποίησαν το σχέδιο. Πάντως η εγκατάλειψη της «παλαιάς Σμύρνης» χρονολογήθηκε στα χρόνια του Αλεξάνδρου.</p>	<p><u>Ός προς το όνομα:</u> Η Θεσσαλονίκη ιδρύθηκε από τον <u>Κάσσανδρο</u> και έλαβε το όνομά της προς τιμήν της συζύγου του, <u>Θεσσαλονίκης</u>, η οποία ήταν ετεροθαλής αδελφή του <u>Μεγάλου Αλεξάνδρου</u> και κόρη του <u>Φιλίππου Β΄</u> και της πέμπτης συζύγου του, της <u>Θεσσαλής</u> πριγκίπισσας <u>Νικησίπολης</u>. Το όνομά της προέρχεται από τη σύνθεση των λέξεων <u>Θεσσαλών</u> και <u>Νίκη</u>, σε ανάμνηση της νίκης των Μακεδόνων και του <u>Κοινού των Θεσσαλών</u> έναντι του τυραννικού καθεστώτος των <u>Φερών</u> και των συμμάχων τους <u>Φοκίων</u>, στο πλαίσιο του <u>Τρίτου Ιερού Πολέμου</u>. Η επικρατούσα όμως μορφή του ονόματος είναι η <u>Θεσσαλονίκη</u>. Από την ελληνιστική εποχή υπάρχουν και αναφορές με το όνομα <u>Θετταλονίκη</u>, κυρίως από τον ιστορικό <u>Πολύβιο</u>.</p>
<p>Αλεξανδρινή εποχή</p>	<p>Οι διάδοχοί του κατέστησαν τη Σμύρνη ακμαίο πολιτιστικό και εμπορικό κέντρο.</p>	<p>Σχετικά με την ίδρυση της Θεσσαλονίκης υφίστανται δύο κύριες μαρτυρίες. Η πρώτη ανήκει στον αρχαίο ιστορικό <u>Στράβωνα</u> και είναι η επικρατέστερη μεταξύ των σύγχρονων ιστορικών με αποκλίσεις ως προς το έτος ίδρυσης. Σύμφωνα με τον Στράβωνα, το <u>316 π.Χ.</u> ή <u>315 π.Χ.</u> ο <u>Κάσσανδρος</u>, στρατηγός της Μακεδονίας και επιμελητής του <u>Αλέξανδρου Α΄</u>, ανήλικου γιου του <u>Μεγάλου Αλεξάνδρου</u>, ίδρυσε τη Θεσσαλονίκη. Η δεύτερη μαρτυρία είναι του <u>Στεφάνου του Βυζαντινού</u>, ο οποίος θεωρεί ως ιδρυτή της πόλης τον <u>Φίλιππο Β΄</u>. Η επικρατούσα άποψη της ίδρυσης της Θεσσαλονίκης από τον σφετεριστή του θρόνου του <u>Βασιλείου της Μακεδονίας</u> Κάσσανδρο, σχετίζει την επιλογή του με την αντίληψη για τη στρατηγική θέση αυτής της ενδότερης κουλότητας της μακεδονικής ακτογραμμής, η οποία εύκολα θα μπορούσε να συνδέσει την ενδοχώρα με τη θάλασσα, δημιουργώντας τις προϋποθέσεις για ακμάζουσα εμπορική κίνηση, ενώ συνάμα παρείχε και ασφάλεια από επιδρομές. Επιπλέον ο Κάσσανδρος υπολόγιζε τον οπλισμό της Θεσσαλονίκης ως μια δεύτερη πράξη, που θα νομιμοποιούσε τις διεκδικήσεις του επί του μακεδονικού θρόνου έπειτα και από το γάμο του με γόνο της βασιλικής δυναστείας. Στην ελληνιστική Θεσσαλονίκη από όσο γνωρίζουμε υπήρχαν οι φυλές: <u>Αντιγονίς</u>, <u>Διονυσιάς</u> και <u>Ασκληπιάς</u> και οι δήμοι <u>Βουκεφάλεια</u> και <u>Κεκροπίς</u>. Με βασικό άξονα την αρχαία πόλη της <u>Θέρμης</u>, ο Κάσσανδρος ανάγκασε σε μετοίκηση τους πληθυσμούς 26 τοπικών παράκτιων πολισμάτων και χωριών της ευρύτερης περιοχής και της δυτικής <u>Χαλκιδικής</u>, δημιουργώντας τη νέα πολιτεία, που ονοματοθέτησε προς τιμήν της συζύγου του, Θεσσαλονίκης. Λόγω της θέσης της, που συνέδεε τη Μακεδονία με το <u>Αιγαίο Πέλαγος</u>, η Θεσσαλονίκη σε πολύ σύντομο διάστημα έγινε η σημαντικότερη πόλη σε ολόκληρη τη Μακεδονία. Η εμπορική σημασία της πόλης προσέλυσε από νωρίς (3ος αιώνας π.Χ.) διάφορους εποίκους (<u>Αιγύπτιους</u>, <u>Σύρους</u>, <u>Ιουδαίους</u>) αυξάνοντας τον πληθυσμό και το τοπογραφικό της μέγεθος, ενώ διατηρούσε εμπορικές επαφές με όλα τα λιμάνια της <u>Ανατολής</u>. Από τα ιστορικά δεδομένα φαίνεται πως η πόλη διέθετε μόνιμη φρουρά <u>Γαλατών</u> μισθοφόρων.</p> <p>Πολύ λίγα είναι γνωστά για την ελληνιστική ιστορία της πόλης. Στα πρώτα χρόνια ζωής της Θεσσαλονίκης άρχισε και ο ανταγωνισμός με την επίσης μακεδονική αποικία της <u>Δημητοιάδος</u> στον <u>Πανασθητικό Κόλπο</u>. Θα μπορούσε να πει κανείς ότι ξεπέρασε σε δόξα και αίγλη την</p>

		<p>προτεύουσα <u>Πέλλα</u>, μιας και ήταν η βάση του μακεδονικού στόλου. Οι <u>ρωμαίοι Μακεδόνες</u> πίστευαν πως την πόλη προστάτευαν οι <u>θεοί του Ολύμπου</u>. Στην σύγχρονη πλατεία Διοικητηρίου έχει αποκαλυφθεί τμήμα λαμπρού οικοδομήματος, το οποίο ίσως να ήταν βασιλική κατοικία των Μακεδόνων βασιλέων.</p>
<p>Ρωμαϊκή εποχή</p>	<p>Η ανασύνθεση της ιστορίας και της τοπογραφίας της ελληνοιστικής και ρωμαϊκής Σμύρνης είναι περισσότερο δυνατή μέσα από τις αρχαίες πηγές και λιγότερο από τις ανασκαφές σε μία πόλη ταχύτατα αναπτυσσόμενη. Οι μόνες ανασκαφές έγιναν τη δεκαετία του 1930 νότια του όρους Πάγου και αποκάλυψαν τη δημόσια αγορά και το βωμό του Δία. Η Σμύρνη έφτασε να έχει πληθυσμό 100.000 κατοίκων και ήταν απλωμένη στις πλαγιές του όρους Πάγος, δυτικότερα προς το λιμάνι, όπου ο ναός της Μεγάλης Μητέρας, η σταποθήκη του Αδριανού και η εμπορική αγορά. Οι δύο μεγάλες πλακόστρωτοι οδοί της πόλης ήταν η Ιερά Οδός και η Χρυσή Οδός με κατεύθυνση ανατολή- δύση. Η πόλη προστατευόταν από Λυσιμάχεια τείχη με τρεις πύλες και την ακρόπολη στην νότια ράχη του όρους Πάγος. Τμήμα των τειχών σωζόταν έως τον 19ο αιώνα, όπως μαρτυρούν δυτικοί περιηγητές. Λίγα τμήματα από το θέατρο της Σμύρνης, του 2ου αιώνα μ.Χ., σώζονταν έως και τη δεκαετία του 1950 στη βορειοδυτική πλαγιά του όρους Πάγου. Από τα ελάχιστα στοιχεία υπολογίστηκε η χωρητικότητα σε 16.000 θεατές.</p>	<p>Κατά τη <u>Ρωμαϊκή περίοδο</u>, όπως φανεράνουν επιγραφές και νομίσματα, εμφανίστηκαν οι μορφές <u>Θεσσαλονική</u> και <u>Θεσσαλονικέων [πόλις]</u>. Η κατάλυση του <u>βασιλείου των Αντιγονιδών</u> από τα ρωμαϊκά στρατεύματα του ύπατου <u>Δεύκιου Αιμίλιου Παύλου</u> το 168 π.Χ. έφερε τη Θεσσαλονίκη στα όρια της <u>Ρωμαϊκής Δημοκρατίας (Res publica)</u>. Δύο ημέρες μετά την ήττα του <u>Περσέα</u> στη <u>Μάχη της Πύδνας</u>, η Θεσσαλονίκη παραδόθηκε στους Ρωμαίους (24 Ιουνίου 168 π.Χ.). Ο Περσέας κατέφυγε προσωρινά στην πόλη, όπου διέταξε τον φρούραρχό της, Ευμένη, να συγκεντρώσει στο λιμάνι τον μακεδονικό στόλο και να τον πουλήσει. Έως το 148 π.Χ. η Θεσσαλονίκη ήταν πρωτεύουσα μιας από τις τέσσερις διοικητικές περιφέρειες, στις οποίες είχαν χωρίσει οι Ρωμαίοι το ελληνοιστικό βασίλειο, με έκταση από τον <u>Σπουμόνα</u> ως τον <u>Αξιό (Macedonia Secunda)</u>. Έπειτα όμως από την καταστολή της επανάστασης του <u>Ανδρόσκοιου</u>, τον οποίο φαίνεται να μην υποστήριξαν οι Θεσσαλονικείς²², πραγματοποιήθηκε διοικητική αναδιάρθρωση και η Μακεδονία, με όρια εκτενέστερα του βασιλείου των Αντιγονιδών, ανακηρύχθηκε <u>ρωμαϊκή επαρχία (Provincia Macedonia)</u>,²³ διοικούμενη από ανθύπατο με πρωτεύουσα και έδρα του προαίτορα τη Θεσσαλονίκη. Η κατασκευή της <u>Εγνατίας οδού</u> από τους Ρωμαίους μεταξύ 146 π.Χ.-120 π.Χ., του βασικού στρατιωτικού και εμπορικού διαύλου της ανατολικής διοίκησης, η οποία ένωσε την <u>Αδριατική Θάλασσα</u> με τον <u>Ελλάσποντο</u> και τη Μικρά Ασία, προώθησε την αξιολογική σημασία της πόλης και εμπέδωσε την πρωταγωνιστική της παρέμβαση μέσα στο μεγεθούμενο κράτος. Έτσι μέχρι το δεύτερο μισό του 2ου π.Χ. αιώνα η Θεσσαλονίκη είχε αναδειχτεί σε κυρίαρχο σταυροδρόμι και βάση της εμπορικής και στρατιωτικής δραστηριότητας. Μάλιστα τα επόμενα χρόνια η σταδιακή επέκταση του ρωμαϊκού κράτους προς ανατολή και προς βορρά είχε ως συνέπεια την απομάκρυνση του κινδύνου των βαρβαρικών επιδρομών. Οι κίνδυνοι επανεμφανίστηκαν τόσο στα ανατολικά όσο και στα βόρεια σύνορα πολύ αργότερα, όταν οι <u>Γότθοι</u> πολιορκήσαν την πόλη το 254 και το 268 μ.Χ. Στην εμφύλια διαμάχη των δημοκρατικών & των αυτοκρατορικών, που ακολούθησε τη δολοφονία του <u>Ιουλιού Καίσαρα</u> (44 μ.Χ.), οι κάτοικοι της Θεσσαλονίκης τάχθηκαν στο πλευρό των δεύτερων. Η ολοκληρωτική νίκη των αυτοκρατορικών <u>Αντωνίου</u> και <u>Οκταβιανού</u> έναντι των <u>Βρούτου</u> και <u>Κάσιου</u> το 42 μ.Χ. στους <u>Φιλίππους</u> οδήγησε στην απόδοση περισσότερων προνομίων στην πόλη και την ουσιαστική αυτοδιοίκηση με την ανακήρυξη της σε «<u>ελευθέρη πόλη</u>» - <u>Civitas Libera</u>. Επί Ρωμαϊκοκρατίας λατρευόνταν πολλές θεότητες στη Θεσσαλονίκη. Εκτός από το <u>Αωδεκάθεο</u>, τιμές και λατρεία αποδιδόταν στον <u>Διόνυσο</u>, στους <u>Καβείρους</u> και στις αιγυπτιακές θεότητες <u>Σέραπης</u>, <u>Ισιδα</u> και <u>Ασποκάτη</u>. Κατά τον τελευταίο προχριστιανικό αιώνα όλο και περισσότεροι <u>Ιουδαίοι</u> μετοικούσαν στη Θεσσαλονίκη, δημιουργώντας μια μεγάλη ιουδαϊκή παροικία, τοποθετημένη κοντά στο λιμάνι. Στη <u>συναγωγή</u> αυτής της κοινότητας κήρυξε τη χριστιανική πίστη ο <u>Απόστολος Παύλος</u> το 50 μ.Χ. Οι δύο επιστολές του προς τη μερίδα των εκχριστιανισθέντων μελών της, αλλά και πρώην εθνικών κατοίκων της πόλης, αποτελούν τα αρχαιότερα κείμενα της <u>Καινής Διαθήκης</u>.²⁴ Ωστόσο δεν υπάρχει ιστορική απόδειξη, ότι ο Απόστολος Παύλος κήρυξε σε ιουδαϊκή συναγωγή και η μοναδική αναφορά στις επιστολές του έχουν να κάνουν περισσότερο με την έννοια της "συναγωγής" ως συνάθροιση. Η χριστιανική κοινότητα της Θεσσαλονίκης ευδοκίμησε και έγινε υπόδειγμα για όλες τις άλλες ελλαδικές κοινότητες, όπως φαίνεται και από την Α' επιστολή του Αποστόλου Παύλου, όπου εγκωμιάζει την τοπική εκκλησία. Η Θεσσαλονίκη, όπως και ολόκληρη η Μακεδονία, ακολούθησε τη μακρά περίοδο ευημερίας που διασφάλισε η <u>Pax Romana</u>, η περιώνυμη ρωμαϊκή ειρήνη που διήρξε την αυτοκρατορία μέχρι και το τέλος περίπου της <u>δυναστείας των Αντωνίων</u>. Το μέγεθος της αξίας της διαφαιίνεται από τους τιμητικούς τίτλους, που της αποδόθηκαν από σειρά αυτοκρατόρων. Κατά την αυτοκρατορική κυρίαρχη περίοδο, είχε χορηγηθεί σε πολλούς Θεσσαλονικείς το δικαίωμα του Ρωμαίου πολίτη (civitas Romana). Το καθεστώς της ανεξίτησης έληξε όταν εγκαταστάθηκε στη Θεσσαλονίκη ο καίσαρας <u>Γαλέριος</u>. Τότε ξεκίνησε οκλήρος διωγμός των χριστιανών. Μεταξύ άλλων, στην πόλη μαρτύρησε το 305 ο <u>Άγιος Δημήτριος</u>. Όμως, πέρα από τους</p>

		<p>θησκευτικούς διωγμούς, η Θεσσαλονίκη επωφελήθηκε πολύ όταν ανακηρύχθηκε έδρα του Γαλερίου, καθώς κοσμήθηκε με πολλά δημόσια κτήρια και αναβαθμίστηκε πολιτικά. Η ακμή της συνεχίστηκε και τα επόμενα χρόνια, όταν ο αυτοκράτορας <u>Κωνσταντίνος Α'</u> κατασκεύασε λιμάνι μπροστά από τα τείχη, το οποίο χρησιμοποιήθηκε έως την εποχή της πτώσης της <u>Βυζαντινής Αυτοκρατορίας</u>. Στο στάδιο της παρακμής του παραδοσιακού ρωμαϊκού εθνικού-παγανιστικού κράτους και της μετατόπισης του κέντρου βάρους του στην ανατολή προκειμένου σε λιγότερο από έναν αιώνα να μετασηματιστεί στη νέα κρατική οντότητα, που αργότερα αποκλήθηκε βυζαντινή, και πάλι η Θεσσαλονίκη διαδραμάτισε σημαίνοντα ρόλο. Αρχικά ως πρωτεύουσα του Γαλερίου και έπειτα ως υποψήφια νέα πρωτεύουσα του κράτους προτύπωσε τη δυναμική, που θα ενείχε στη διάρκεια της χριστιανικής αυτοκρατορίας της Ανατολής.</p>
<p>Βυζαντινή εποχή</p>	<p>Η Σμύρνη κατά τους βυζαντινούς χρόνους εξελίχθηκε στο σημαντικότερο λιμάνι των παραλιών της δυτικής Μ. Ασίας μετά την παρακμή της Εφέσου και της Μιλήτου από τις προσχώσεις του Κάυστρου και του Μαιάνδρου. Παρά τις επισκευές των τειχών από τον Αρκάδιο και τον Ηράκλειο οι Άραβες με αρχηγό τον Μuawiyā ληλατησαν την πόλη το 654 και την κατέλαβαν το 672/3. Ο Κωνσταντίνος Πορφυρογέννητος την αναφέρει ως πόλη του θέματος Θρακησίαν και πρωτεύουσα του θέματος Σάμου. Έως το 1097 την πόλη κατείχε ο Σελτζούκος Τζαχάς διενεργώντας επιδρομές στα γειτονικά παράλια και νησιά.</p> <p>Η Σμύρνη προστατευόταν από την ακρόπολη στο λόφο Πάγο, η οποία επισκευάστηκε στα χρόνια του Ιωάννη Κομνηνού (1118- 1143), από το «παλαιόν κάστρον της Σμύρνης» και το «φρούριον του Αγίου Πέτρου», που προστάτευε το λιμάνι.</p>	<p>Η πόλη συνδέθηκε εξ αρχής με την ιστορική προσωπικότητα, που θα μετέλλαζε την παγανιστική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία στο μακροβιότερο χριστιανικό βασίλειο, τον Θεμελιωτή του Βυζαντινού κράτους, Κωνσταντίνο. Το 324 ο Κωνσταντίνος, στο πλαίσιο της διαμάχης του με το <u>Λικίνιο</u>, χρησιμοποίησε τη Θεσσαλονίκη ως στρατιωτικό ορμητήριο κατασκευάζοντας νέο λιμάνι, τον περιώνυμο «σκαπτό λιμένα», προκειμένου να συγκεντρώσει σ' αυτό στόλο από 200 «τριακόντορες» γαλέρες και 2000 εμπορικά πλοία, τα οποία θα μετέφεραν τον στρατό του, δύναμης 120.000 ανδρών. Μετά την οριστική επικράτηση του Κωνσταντίνου έναντι του Λικινίου στη μάχη της Χρυσούπολης, ο δεύτερος με παρέμβαση της αδερφής του και συζύγου του Μέγα Κωνσταντίνου εστάλη εξόριστος στο φρούριο της Ακρόπολης της Θεσσαλονίκης. Εκεί κατά τον ιστορικό <u>Ζώσιμο</u> δολοφονήθηκε με εντολή του Κωνσταντίνου. Η μεταφορά της πρωτεύουσας της αυτοκρατορίας ανατολικά, στην παλαιά αποικία των Μεγαρέων, το <u>Βυζάντιο</u>, την από τούδε <u>Κωνσταντινούπολη</u> ή Νέα Ρώμη, θα συντελέσει στην περαιτέρω ανάπτυξη της Θεσσαλονίκης. Η παραυψάνουσα αντίληψη της γεωστρατηγικής της σημασίας και τα έργα που κατασκευάζονται στην πόλη, με πρόνοια των αυτοκρατόρων <u>Ιουλιανού</u> και <u>Μεγάλου Θεοδοσίου</u>, την καθιστούν «<u>ὄφθαλμό τῆς Ἑβρώπης</u> και <u>κατ' ἔξοχὴν τῆς Ἑλλάδος</u>».</p> <p>Γίνεται «<u>Συμβασιλεύουσα</u>», ονομάζεται «<u>Μεγαλοπόλις</u>» και κατέχει τη θέση της επόμενης μετά την Κωνσταντινούπολη πόλης της αυτοκρατορίας (Θεσσαλονικὴν μετὰ τὴν μεγάλην παρά Ρωμαίων πρώτην πόλιν). Στην ευπραγία της βοήθησε και ο μακεδονικὴς καταγωγῆς αυτοκράτορας <u>Ιουστινιανός</u>, δίδοντας ιδιαίτερο βάρος στα προβλήματά της και ανάγοντας την Θεσσαλονίκη σε πρωτεύουσα του Ιλλυρικού πραιτορίου (δηλαδή της Βαλκανικής). Έως την εποχή της <u>Εικονομαχίας</u>, στην πόλη ανεγέρθηκαν εντυπωσιακά δημόσια κτήρια και πολλοί ναοί. Όμως, πιο χρήσιμα αποδείχθηκαν τα τείχη της, στα οποία συντρίβονταν οι εχθρικές επιδρομές και οι απόπειρες πολιορκίας. Στο διάστημα 527-688, η πόλη απέκρουσε δεκάδες επιδρομές <u>Σλάβων</u>, <u>Αβάρων</u>, <u>Περσών</u>, <u>Δραγουβιτών</u>, <u>Σαγουδιτών</u> και Βερζιτών. Οι Θεσσαλονικείς δηγούνταν ότι είδαν πολλές φορές τον άγιο Δημήτριο πάνω στα τείχη, να τρέπει σε φυγή τους εισβολείς. Όταν ξεκίνησε η Εικονομαχία, η Θεσσαλονίκη μεταβλήθηκε σε τόπο εξορίας των εικονομάχων της βασιλεύουσας. Το δεύτερο μισό του 9ου αιώνα έλαβε χώρα και η αποστολή προς σλαβικούς λαούς των Θεσσαλονικέων αδελφών <u>Κυρίλλου και Μεθόδιου</u>, η δράση των οποίων συνδέθηκε με την απαρχή του εκχριστιανισμού αλλά και της φιλολογίας των Σλάβων. Από τη Θεσσαλονίκη οι Κύριλλος και Μεθόδιος ξεκίνησαν το 863 προκειμένου να εκχριστιανίσουν τους <u>Άραβες</u>, τους <u>Χαζάρους</u> (στη <u>Γεωργία</u>) και τους Σλάβους (στη <u>Μεγάλη Μοσαβία</u>). Το 1185, οι <u>Νορμανδοί</u> επιδρομείς κατέλαβαν το <u>Δυρόντιο</u> και εν συνεχεία τη Θεσσαλονίκη, γεγονός-ορόσημο για την ιστορία της πόλης. Η κατάληψη της Κωνσταντινούπολης από τους <u>Φράγκους</u> το 1204 και η κατάλυση της αυτοκρατορίας οδήγησε τους Θεσσαλονικείς σε διαπραγματεύσεις με τον Φράγκο ηγεμόνα <u>Βονιφάτιο τον Μομφερατικό</u>, αποτέλεσμα των οποίων υπήρξε η παράδοση της πόλης με τον όρο της</p>

		<p>διατήρησης των παλαιών τοπικών προνομίων. Ο Βονιφάτιος ίδρυσε το <u>Βασίλειο της Θεσσαλονίκης</u>, το οποίο υπήρξε βραχύβιο, καθώς η πόλη έμεινε στην κατοχή των Λατίνων 20 χρόνια. Το 1204 μ.Χ. Στο πλαίσιο της Δ' Σταυροφορίας η πόλη καταλαμβάνεται από τους Φράγκους και γίνεται πρωτεύουσα του Λατινικού βασιλείου. Το 1224 η πόλη ανακαταλαμβάνεται από τον Θεόδωρο Δούκα Κομνηνό ηγεμόνα της Ηπείρου. Η πόλη γίνεται πρωτεύουσα του Δεσποτάτου της Ηπείρου έως το 1246, οπότε η Θεσσαλονίκη καταλαμβάνεται από τον αυτοκράτορα της Νίκαιας Ιωάννη Βατατζή. 1261: Κατάργηση της Λατινοκρατίας, το Βυζάντιο παραχωρεί προνόμια σε Βενετούς και Γενουάτες που μένουν στην πόλη και δημιουργούν μια συνοικία η οποία αργότερα ονομάζεται «Φραγκομαχαλάς». Το 1284 η πόλη δίνεται ως προίκα στην κόρη του Ιταλού Γουλιέλμου Ζ' Μομφρατικού, Γιολάνδη, την οποία παντρεύεται ο αυτοκράτορας Ανδρόνικος Β'. Η Γιολάνδη μετονομάζεται σε Ειρήνη και εγκαθίσταται μόνιμα στην πόλη. Το 1303 η πόλη απειλείται από τον βασιλιά της Σερβίας Στεφάν Ούρο Β' Μιλούτιν. Λύση δίνεται με τον γάμο του Μιλούτιν με την πεντάχρονη κόρη του αυτοκράτορα Ανδρόνικου Β' που διατελείται στην Θεσσαλονίκη. Έτσι συνάπτεται συμμαχία. Το 1387 η Θεσσαλονίκη καταλαμβάνεται προσωρινά από τους Τούρκους, δεν ενσωματώνεται όμως στην οθωμανική αυτοκρατορία παρά μόνο πληρώνει ετήσιο φόρο στον σουλτάνο. Η πόλη μετά την μάχη της Αγκυρας και την ήττα των Τούρκων παραδίδεται ξανά στο Βυζάντιο. Το 1423 μ.Χ. Υπό την απειλή βίαιης κατάληψης της πόλης από τους Τούρκους ο Ανδρόνικος Παλαιολόγος παραδίδει της πόλη υπό όρους στους Ενετούς. Η πόλη θα παραμείνει υπό Βενετική κυριαρχία μέχρι το 1430 οπότε και καταλαμβάνεται οριστικά από τους Τούρκους.</p>
<p>Οθωμανική εποχή</p>	<p>Η πόλη κατελήφθη από τους Τούρκους του εμιράτου του Αϊδινίου το 1317. Το 1344 στόλος ιπποτών Hospitallers, Βενετών και Κυπρίων ανακατέλαβε την πόλη, την οποία και ήλεγχαν έως το 1402 και την <u>καταστροφή από τον Ταμερλάνο</u>. Η καταστροφή περιγράφηκε με τρόπο από τον Μιχαήλ Δούκα: «... Μόλις κατέλαβαν την ακρόπολη, συγκέντρωσαν σε ένα σημείο τους αιχμαλώτους, που μαζί με τις γυναίκες και τα παιδιά ξεπερνούσαν τους χίλιους και τους οδήγησαν εμπρός στον Τεμάρ ο οποίος έδωσε εντολή να αποκοπεί δια Ξίφους το κεφάλι όλων. Μάλιστα έχτισε ένα πύργο, συναρμόζοντας μία πέτρα με ένα κεφάλι...έτσι που όλα τα πρόσωπα κοιτούσαν προς την εξωτερική επιφάνεια. Μάτια ανθρώπου δεν είχαν ποτέ ξαναδεί παρόμοιο φρικτό και κτηνώδες ανοσιούργημα» (Μιχαήλ Δούκας «Βυζαντινοτουρκική Ιστορία» XVII, 4 Μετάφραση Βθ. Καραλής). Για να ανακάμψει η Σμύρνη από αυτόν τον τρόπο έπρεπε να περάσουν πολλά χρόνια. (1424 – 1919)</p>	<p>Κατά την πολιορκία υπό τον <u>σουλτάνο Μουράτ Β'</u> η πόλη πρόβαλε αντίσταση και δεν δέχτηκε την πρόταση του σουλτάνου για παράδοση. Τότε ο σουλτάνος "κήρυξε με σάλπιγγα (προς το στρατό του) λέγοντας: Σας δίνω τα πάντα που υπάρχουν στην πόλη, άνδρες, γυναίκες, παιδιά, άργυρο και χρυσό, μόνο αφήστε σ' εμένα την πόλη". Τελικά, η «συμβασιλεύουσα πόλις» της Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας καταλήφθηκε οριστικά από τους <u>Οθωμανούς</u> στις <u>29 Μαρτίου</u> του <u>1430</u> έπειτα από ισχυρή πολιορκία τριών ημερών. Ακολούθησε άγρια λαφυραγωγία και αιχμαλωσία των κατοίκων. Οι αιχμάλωτοι υπολογίζονται σε 7.000 περίπου. Από αυτούς άλλοι ελευθερώθηκαν αφού εξαγοράστηκαν από συγγενείς και φίλους, άλλοι δε πουλήθηκαν, ενώ μέρος του πληθυσμού είχε ήδη φύγει πριν την άλωση και δεν επανήλθε. Σε όσους ελευθερώθηκαν ο σουλτάνος επέτρεψε να εγκατασταθούν στην πόλη και να διατηρήσουν τις περιουσίες τους, ενώ δημιούσε όσες περιουσίες έμειναν αδέσποτες και τις μοίρασε στους Οθωμανούς που εγκαταστάθηκαν στα περικόχωρα (Γενητζέ Βαρδάρ). Αρχικά δεν πείραξε τις εκκλησίες και τις μονές, αλλά αφού επανήλθε μετά διετία και αφού πλέον είχαν εγκατασταθεί Οθωμανοί στα περικόχωρα, κατέσχε εκκλησίες και μονές με τις περιουσίες και τα εισοδήματά τους. Τα σπουδαιότερα από αυτά δώρισε σε έμπιστους του ή μετέβαλε σε τζαμιά και ιεροδιδασκαλεία (μενδρεσέδες). Στους χριστιανούς άφησε μόνο τέσσερις μικρές εκκλησίες, μεταξύ των οποίων και αυτή του Αγίου Δημητρίου.</p> <p>Τα πρώτα χρόνια της Οθωμανικής κατάκτησης ήταν δύσκολα, καθώς τα πολεμικά μέτωπα ήταν ακόμη κοντά, ο πληθυσμός είχε μειωθεί πολύ και το εμπόριο έφθινε συνεχώς. Μάλιστα, σύμφωνα με πηγές της εποχής, οι κάτοικοι της πόλης δεν ξεπερνούσαν τα 2.000 άτομα την εποχή αμέσως μετά την κατάκτησή της. Ο σουλτάνος Μουράτ Β' έφερε 1.000 οικογένειες <u>Γιουρούκων</u> από τα <u>Γιαννιτσά</u> και χριστιανούς από τη Χαλκιδική. Ο πολυεθνικός χαρακτήρας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και η σχετική ανεκτικότητα έναντι των «Λαών της Βίβλου», όπως υποδεικνυόταν από τον κυρίαρχο ισλαμικό νόμο,</p>

Ο χριστιανικός πληθυσμός της Σμύρνης είχε υποστεί σφαγές και πριν το 1922. Η πρώτη σημαντική περίπτωση ήταν κατά τα Ορλωφικά το 1770. Τότε είχαν συρρεύσει στη Σμύρνη περί τους 4.000 ενόπλιους μουσουλμάνους από διάφορα μέρη με σκοπό να αντιμετωπίσουν τυχόν απόβαση των Ρώσων. Όταν στις 8 Ιουλίου έγινε γνωστή η καταστροφή του Οθωμανικού στόλου στη ναυμαχία του Τσεσμέ, μουσουλμανικός όχλος επιδόθηκε για εκδίκηση σε σφαγή Ελλήνων και άλλων χριστιανών, ακόμα και Ευρωπαίων. Κατά την εκτίμηση του Γάλλου προξένου Πείσονέ σφαγιασθήκαν 1000-1500 άτομα. Τότε ο αριθμός των Ελλήνων στην πόλη ανερχόταν σε περίπου 20.000 άτομα.

Σφαγές εναντίον Ελλήνων και άλλων χριστιανών έγιναν επίσης το Μάρτιο του 1797, με αφορμή το φόνο ενός γενίτσαρου από χριστιανούς. Σε αντίποινα, γενίτσαροι και μουσουλμανικός όχλος σκότωσαν περί τους 1500 έως 2000 Έλληνες, σύμφωνα με εκτιμήσεις ξένων διπλωματών που ζούσαν στη Σμύρνη.

Σφαγές έγιναν και κατά τους πρώτους μήνες της Επανάστασης του 1821. Η είδηση για την επανάσταση στη Βλαχία έφτασε στη Σμύρνη την 17/29 Μαρτίου οπότε άρχισαν μαζικοί διωγμοί και σφαγές χριστιανών, ακόμα και Δυτικών ("Φράγκων"). Τα γεγονότα περιγράφει, μεταξύ άλλων, ο Αμερικανός ιεραπόστολος Πλίνι Φισκ που έμενε στην πόλη¹², όπως και ο Επτανήσιος Σπυρίδων Δεστούνης, πρόξενος της Ρωσίας στη Σμύρνη.

Η αύξηση του ελληνικού πληθυσμού ήταν μεγάλη, κυρίως μετά την αποτυχημένη επανάσταση του 1770 και ιδίως μετά το 1840, οπότε οι Έλληνες εγκαθίστανται στην πόλη και στα γύρω από τη Σμύρνη χωριά και κωμοπόλεις.

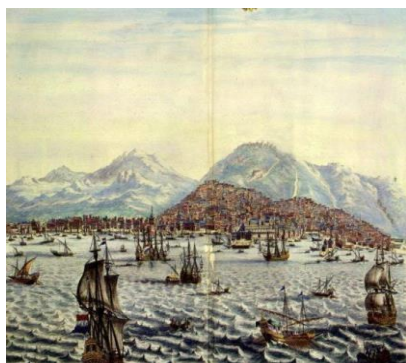
Η ΣΑΡΑΦΑ ΤΗΣ ΣΜΥΡΝΗΣ. ΣΕ ΠΑΡΑΚΛΗΤΗ ΕΡΜΑΝΟΥ ΟΥ
1890. Αρχείο Εθνικού Σπυριδίου

γλ: Μάρκο Σπυρίδου. Η Σμύρνη στις Φλόγες, Χρυσή Πένη, Αθήνα 1972

βοήθησαν στην εγκατάσταση των διωκόμενων Εβραίων. Η Θεσσαλονίκη δέχθηκε Εβραίους Ασκεναζίτες από τις χώρες της Κεντρικής Ευρώπης και Σεφαραδίτες, που διώχθηκαν από την Ισπανία μετά την οριστική κατάλυση του αραβικού κράτους της Γρανάδας. Υπολογίζεται ότι στα τέλη του 15ου αιώνα είχαν εγκατασταθεί στη Θεσσαλονίκη σχεδόν 20.000 Εβραίοι από την Ισπανία, οι οποίοι άλλαξαν ριζικά την εικόνα της πόλης. Σε απογραφή του 1519, η Θεσσαλονίκη είχε 29.220 κατοίκους, από τους οποίους ποσοστό 53,8% ήταν Εβραίοι, 23,5% μουσουλμάνοι και 22,7% χριστιανοί. Μεταξύ 1520 και 1530 η πόλη είχε 2645 εβραϊκές οικογένειες, 1229 οθωμανικές και 989 χριστιανικές. Οι Εβραίοι της Κεντρικής Ευρώπης (Ασκεναζίμ), οι οποίοι άρχισαν να εγκαθίστανται στη Θεσσαλονίκη το 1376, δεν αφορμιώθηκαν από τον μεγαλύτερο πληθυσμό Εβραίων που έφτασε μετά το 1492 από την Ισπανία, καθώς έμειναν προσηλωμένοι στις δικές τους παραδόσεις. Οι Εβραίοι αποτελούσαν το κυρίαρχο στοιχείο της πόλης, πληθυσμιακά και οικονομικά. Οι διάφορες θρησκευτικές κοινότητες κατοικούσαν σε διαφορετικές συνοικίες. Στις αρχές του 17ου αιώνα υπήρχαν 56 εβραϊκές συνοικίες, 48 μουσουλμανικές και 16 χριστιανικές. Από οικονομική άποψη, η πόλη άρχισε να ακμάζει μετά το 1520. Τότε αναπτύχθηκαν η βιοτεχνία (υφαντουργία, χρυσοχοία, ταπητουργία, βυρσοδεψία) και το διεθνές εμπόριο. Η άνθηση αυτή συνεχίστηκε έως τα μέσα του 17ου αιώνα. Τότε άλλαξαν τα οικονομικά δεδομένα, καθώς το παγκόσμιο εμπόριο μετακινήθηκε προς τον Ατλαντικό και η ίδια η Οθωμανική Αυτοκρατορία μπήκε σε φάση παρακμής. Η δυσπραγία διήρκεσε έως τη δεύτερη δεκαετία του 18ου αιώνα, οπότε άρχισε και πάλι να αναπτύσσεται το εμπόριο, αυτή τη φορά προς την Αυστοία και τη Ρωσία, κυρίως με τη διακίνηση καπνίου, μαλλιού και βαμβακιού. Η ανάπτυξη έμελλε να διατηρηθεί έως τους Ναπολεόντειους Πολέμους (1798-1814), οπότε και η ύφεση που έπληξε την Ευρώπη δεν άφησε ανεπηρέαστη την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Η εμπορευματική διακίνηση άρχισε να αυξάνεται σταθερά μετά το 1840. Η Θεσσαλονίκη ή Σελανίκ, σύμφωνα με την τουρκική παραλλαγή του ονόματός της, συνέχισε καθ' όλη τη διάρκεια της παραμονής της μέσα στα όρια του σουλτανικού κράτους να αποτελεί σημαντικό διοικητικό, οικονομικό και θρησκευτικό κέντρο του με ρόλο παρόμοιο με αυτόν που κατείχε τη βυζαντινή περίοδο. Ανεγέρθηκαν συγκροτήματα λουτρών, ισλαμικά μοναστήρια, τεμένη, ενώ και αρκετοί χριστιανικοί ναοί μετατράπηκαν σε τόπους μουσουλμανικής λατρείας. Ο ναός του Αγίου Δημητρίου μετατράπηκε σε τζαμί το 1491 και παρέμεινε τέτοιο μέχρι την απελευθέρωση το 1912. Μέχρι το διάταγμα Χάτι-Χουμαγιούν (1856) δεν επιτρεπόταν η ανέγερση νέων χριστιανικών ναών σε θέσεις όπου δεν προϋπήρχαν ναοί. Το 1669, ο Γάλλος μοναχός Ρομπέρ ντε Ντρω ανέφερε τη Θεσσαλονίκη ως μια από τις πιο ωραίες και διάσημες πόλεις της Ελλάδας. Το 1737, ο Γάλλος ιερωμένος και συγγραφέας Ζωζέφ ντε λα Πορτ ανέφερε ότι η Θεσσαλονίκη αριθμούσε 48 τεμένη, 30 εκκλησίες και 36 συναγωγές. Παρόλο που στις αρχές του 19ου αιώνα οι Έλληνες είχαν φτάσει να ανταγωνίζονται πληθυσμιακά και οικονομικά την εβραϊκή κοινότητα -ιδίαιτερα μετά τη μεγάλη σφαγή στο ξέσπασμα της Ελληνικής Επανάστασης του 1821 - η Θεσσαλονίκη συνέχισε να αποτελεί έως το 1912 ένα μοναδικό, παγκόσμιο φαινόμενο πόλης με τόσο μεγάλη εβραϊκή παροικία, και αποκλήθηκε από τους ίδιους τους Ιουδαίους «Ιερουσαλήμ των Βαλκανίων» και «Μητέρα του Ισραήλ». Ο Θεσσαλονικέας λόγιος Γρηγόριος Ζαλίκης ήταν ο πρωτεργάτης της ίδρυσης της μυστικής οργάνωσης Ελληνόγλωσσο Ξενοδοχείο, προδρόμου της Φιλικής Εταιρείας, στο Παίσι το 1809. Σποραδικές εξεγέρσεις με κοινωνικά κυρίως αιτήματα, προερχόμενες από τους ελληνικούς πληθυσμούς, καταπνίγηκαν σχετικά εύκολα από τη διοίκηση. Ιδιαίτερη, όμως, σκληρότητα επέδειξαν οι Οθωμανοί με το ξέσπασμα της επανάστασης στη Χαλκιδική το Μάρτιο του 1821 από τον τραπεζίτη και μεγάλεμπορο Εμμανουήλ Παπά, οπότε εφαρμόστηκαν αντίποινα κατά των Ελλήνων και στη Θεσσαλονίκη. Φιρμάνι της 3ης Μαΐου του 1821 ανέφερε: "Το εν Μολδαβία κίνημα των απίστων και κατηραμένων Ελλήνων, μεταδοθέν εις τας πέραν της Θεσσαλονίκης χώρας, προεκάλεσε την αναρχίαν και τον αναβρασμόν μεταξύ των εκεί κατοίκων ... Εκ των γεγονότων τούτων άπαξ έτι κατεδείχθη ότι η επανάστασις αυτή των απίστων, φέρουσα γενικών χαρακτήρα, έχει εξυφανθεί και προσχεδιασθή κατόπιν συνενώσεως ολοκλήρου της φυλής αυτών".

Η λήξη του Ρωσοτουρκικού πολέμου του 1828–1829 επέφερε την ηρεμία στα ευρωπαϊκά εδάφη της Τουρκίας και τη συνακόλουθη οικονομική ανάπτυξη. Το θετικό κλίμα ενέτειναν και οι μεταρρυθμίσεις του Τανζιμάτ από το τέλος

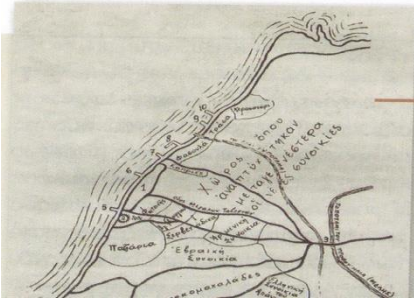
της δεκαετίας του 1830. Η Θεσσαλονίκη αυξάνει περαιτέρω την εμπορική της δύναμη ενώ παράλληλα ξεκινά η ανοικοδόμηση σημαντικών διοικητικών, εκπαιδευτικών και ιδιωτικών κτηρίων. Τις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αιώνα παρατηρείται σημαντική αύξηση του πληθυσμού, που από 50.000 το 1865 φτάνει τις 90.000 το 1880 και τις 120.000 το 1895. Το ρεύμα της εθνικιστικής ιδεολογίας, που ακολούθησε τη Γαλλική Επανάσταση και απλώθηκε σε ολόκληρη τη Γηραιά Ήπειρο, άρχισε, σγκούμενο σταδιακά μέσα στο 19ο αιώνα, να επιδρά και στα βαλκανικές εθνικές ομάδες, που βρίσκονταν στην οθωμανική επικράτεια. Ένα πρώτο κρούσμα αυτών ήταν η σφαγή των Προξένων στη Θεσσαλονίκη που συνέβη στις 6 Μαΐου 1876. Το ελληνικό στοιχείο συγκρούστηκε έντονα με το βουλγαρικό, που με τη δράση των κομιτατζήδων προσπάθησε τη μεταστροφή των ορθόδοξων πληθυσμών από την κανονική δικαιοδοσία του Οικουμενικού Πατριαρχείου στη Βουλγαρική Εξαρχική Εκκλησία με στόχο τον εκβουλαρισμό τους. Μετά τα Απολλιανά του 1903 η σύγκρουση αυτή κορυφώθηκε το διάστημα των ετών 1904-1908, την περίοδο του Μακεδονικού Αγώνα, όπου επιτελικό κέντρο των Ελλήνων αγωνιστών υπήρξε το ελληνικό προξενείο της Θεσσαλονίκης (σημερινό Μουσείο Μακεδονικού Αγώνα).

Παράλληλα με τα εθνικιστικά κινήματα αναπτυσσόταν και ένα άλλο κίνημα με στελέχη από τη στρατιωτική και πνευματική ελίτ της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και κέντρο του τη Θεσσαλονίκη. Στόχοι αυτής της κίνησης ήταν ο εκδημοκρατισμός, ο εκσυγχρονισμός και μετασχηματισμός σε ευρωπαϊκού τύπου συνταγματική μοναρχία της παραπαίουσας και μειούμενης εδαφικά Αυτοκρατορίας και πολιτικό εφελθρήριό της η "Επιτροπή για την Ένωση και την Πρόοδο" (*İttihad ve Terakki Cemiyeti - Κομιτάτο Ένωση και Πρόοδος*), της οποίας η δράση εκκίνησε το 1896 και στις τάξεις της περιελάμβανε προοδευτικές προσωπικότητες από τις κυρίαρχες μακεδονικές εθνοότητες με πρωτοστατούσα την τουρκική. Τα μέλη αυτής της επιτροπής έγιναν γνωστά με το όνομα Νεότουρκοι (*Jön Türkler - Zon Τουρκλέρ* από το γαλλικό *Jeunes Turcs*) και στα πρώτα της βήματα αναδείχθηκε σε φορέα της αστικής αλλαγής με αντιιμπεριαλιστικές αιχμές. Τον Ιούνιο του 1908 οι Νεότουρκοι διέθεταν την ισχύ ώστε να απαιτήσουν από το Σουλτάνο Αμπντούλ Χαμίτ Β' την πολιτειακή μεταβολή προς τη συνταγματική μοναρχία. Έτσι με μία εντυπωσιακή στρατιωτική κίνηση το τρίτο σώμα του Οθωμανικού στρατού ξεκίνησε από τη Θεσσαλονίκη με κατεύθυνση την έδρα του Οίκου των Οσμανιδών, την Κωνσταντινούπολη, όπου κορυφώθηκε η Επανάσταση των Νεοτούρκων, με αποτέλεσμα την παραχώρηση Συντάγματος στις 24 Ιουλίου 1908.

Η αντεπανάσταση των συντηρητικών Παλαιότουρκων το 1909 βοήθησε τον απολυταρχικό Αμπντούλ Χαμίτ να άρει τα συνταγματικά προνόμια. Σύντομα, όμως, οι Νεότουρκοι κατάφεραν να πάρουν την κατάσταση και πάλι στα χέρια τους εξαναγκάζοντας το Σουλτάνα σε παραίτηση και ανεβάζοντας στο θρόνο το μετριοπαθή αδελφό του, Μεχμέτ Ε' Ρεσάτ. Ο Αμπντούλ Χαμίτ οδηγήθηκε στο πολιτικό κέντρο των Νεοτούρκων, τη Θεσσαλονίκη, όπου παρέμεινε φρουρούμενος στην Έπαυλη Αλλατίνη (σημερινό ιστορικό κτίριο της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας) έως και το 1912.

Τελευταίο σημαντικό γεγονός της οθωμανικής κυριαρχίας στη Θεσσαλονίκη υπήρξε η επίσκεψη στην πόλη του Μεχμέτ στις 31 Μαΐου 1911, στο πλαίσιο της περιοδείας του στα ευρωπαϊκά εδάφη της Αυτοκρατορίας. Αποκορύφωμα της επίσκεψης αποτέλεσαν η παρέλαση των εθνοτήτων ενώπιον του μονάρχη και το εντυπωσιακό προσκύνημά του στο τέμενος της Αγίας Σοφίας, σύμφωνα με το επίσημο τυπικό του προσκυνήματος της Παρασκευής στο τζαμί Χαμιντιέ της Κωνσταντινούπολης.

Η απόδειξη των πραγματικών πολιτικών προθέσεων της ηγετικής ομάδας των Νεοτούρκων, που ως βασικό στόχο είχαν τον εκτουρκισμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, μέσω της εξάλειψης των μειονοτήτων, και η σκλήρυνση της κρατικής πολιτικής έναντι αυτών έφεραν το ξέσπασμα του Α' Βαλκανικού Πολέμου. Τα τέσσερα βαλκανικά βασίλεια, Ελλάδας, Σερβίας, Βουλγαρίας και Μαυροβουνίου, κήρυσαν τον πόλεμο στην Οθωμανική Αυτοκρατορία επιδιώκοντας την κατάκτηση και το διαμοιρασμό των ευρωπαϊκών της εδαφών, στα οποία κατοικούσε σημαντική μερίδα «αλύτρωτων» ομοεθνών τους. Η πόλη της Θεσσαλονίκης υπήρξε το διαφιλονικούμενο «λάφυρο» μεταξύ Ελλήνων και Βουλγάρων. Οι νίκες των Ελλήνων σε σημαντικές μάχες είχαν δημιουργήσει θετικό κλίμα στο στρατεύμα, το οποίο δδενε για την κατάκτηση

		<p>του <u>Μοναστηρίου</u>, βαλκανικής πόλης με ακμαίο ελληνικό πληθυσμό. Ο επικεφαλής της στρατιάς της Θεσσαλίας και αρχιστράτηγος, Διάδοχος <u>Κωνσταντίνος</u> έπειτα από τη νικηφόρα <u>Μάχη του Σαρανταπόρου</u> κινούνταν προς το Μοναστήρι. Οι πληροφορίες, όμως, προς την ελληνική κυβέρνηση αναφέρονταν σε προώθηση των βουλγαρικών στρατευμάτων νοτιότερα, με σκοπό την κατάληψη της Θεσσαλονίκης. Ο <u>Βενιζέλος</u> τηλεγράφησε στον <u>Κωνσταντίνο</u> να κινηθεί ταχύτατα προς τη Θεσσαλονίκη, αλλά όταν διαπίστωσε ότι ο διάδοχος καλυσιεργούσε απέναντί του το περίφημο τηλεγράφημα:</p> <p><i>Αρχηγόν Στρατού</i> <i>Εντέλεσθε άμα τη λήψει της παρούσης να παραδώσετε την διοίκησιν του στρατού εις τον Αρχηγόν του</i> <i>Γεν. Επιτελείου υποστράτηγον Δαγκλίν και να αναχωρήσετε πάραυτα δι' Αθήνας, τιθέμενος εις την διάθεσιν του υπουργού των Στρατιωτικών.</i> <i>Ε. Βενιζέλος, Υπουργός Στρατιωτικών</i></p> <p>Μετά από παρέμβαση του βασιλιά <u>Γεωργίου</u>, το ελληνικό στρατεύμα της Θεσσαλίας, αλλάζοντας πορεία, κινήθηκε προς τη Θεσσαλονίκη, στην οποία έφτασε έπειτα από τη <u>Μάχη των Γιαννιτσών (19 Οκτωβρίου)</u> στις <u>25 Οκτωβρίου 1912</u>, περικυκλώνοντάς την.</p> <p>Οι Οθωμανοί στρατιωτικοί επιτελείς της Θεσσαλονίκης, με επικεφαλής το διοικητή του 8ου σώματος του οθωμανικού στρατού, <u>Χασάν Ταχσίν Πασά</u>, αντιλήφθηκαν ότι πιθανή αντίσταση δεν θα επέφερε ουσιαστικό αποτέλεσμα και προέβησαν σε προτάσεις παράδοσης προς τον Κωνσταντίνο. Αλλωστε από οθωμανικής πλευράς υπήρχε η προτίμηση της παράδοσης της πόλης στους Έλληνες λόγω της αντίληψης ότι οι Βούλγαροι θα προέβαιναν σε βιαιότητες έναντι του μουσουλμανικού πληθυσμού. Ο Κωνσταντίνος, όμως, δεν έκανε δεκτή την οθωμανική πρόταση και απαίτησε «άνευ όρων» παράδοση της πόλης. Την ίδια στιγμή ο Πρωθυπουργός, <u>Ελευθέριος Βενιζέλος</u>, έχοντας γνώση των κινήσεων της 7ης Βουλγαρικής μεραρχίας, η οποία πλησίαζε τη Θεσσαλονίκη, προέδωσε το Διάδοχο να επιστήσει τη διαδικασία με το ακόλουθο τηλεγράφημα:</p> <p><i>Αρχηγόν Στρατού</i> <i>Παραγγέλλεσθε να αποδεχτείτε προσφερομένην υμίν παράδοσιν της Θεσσαλονίκης και να εισέλθητε εις ταύτην άνευ χρονωτριβής. Καθιστώ υμίας υπεύθυνον δια πάσαν αναβολήν έστω και στιγμής.</i> <i>Υπουργός Στρατιωτικών Ε. Βενιζέλος</i></p>
<p>Νεώτερη εποχή</p>	<p>Δεν είναι όμως μόνο η πληθυσμιακή υπεροχή των Ελλήνων που διαμόρφωνε τη φυσιογνωμία της πόλης. Είναι και η επικράτησή τους στο εμπόριο και στη ναυτιλία με ό,τι αυτό συνεπάγεται για την κυριαρχία τους σε όλους τους τομείς της οικονομικής, κοινωνικής και πνευματικής ζωής. «Γκισούρ Ιζμίφ», δηλαδή άπιστη Σμύρνη, την αποκαλούσαν οι Τούρκοι, δίνοντας έτσι – έστω και άθελά τους – τη δική τους ομολογία για την ελληνικότητά της.</p> <p>Στις 2/15 Μαΐου 1919, τμήματα της 1ης Μεραρχίας του ελληνικού στρατού αποβιβάζονται στην προκυμαία της Σμύρνης, μέσα σε παραλήρημα ενθουσιασμού και έρχονται σε σύγκρουση με ένοπλα τουρκικά στοιχεία. Στους 14 μήνες που μεσολάβησαν από την απελευθέρωση της Σμύρνης μέχρι την υπογραφή της Συνθήκης των Σεβρών (1920), ο ελληνικός στρατός είχε σημαντικές στρατιωτικές επιτυχίες. Κατέλαβε το Αϊδίνι, το Νύμφαιο, την Πέργαμο, τη Μενεμένη, την Ανατολική Θράκη, την Αρτάκη, την Πάνορμο και την Προύσα και απέκρουσε με επιτυχία τις επιθέσεις των τσετών που παρενοχλούσαν πόλεις και χωριά με ελληνικούς πληθυσμούς.</p> <p>Με τη Συνθήκη των Σεβρών (28 Ιουλίου / 10 Αυγούστου 1920) η Ελλάδα λαμβάνει: α) Ολόκληρη την Ανατολική Θράκη, από την Αδριανούπολη ως την Τσατάλτζα. β) Τα νησιά Ίμβρο και Τένεδο. γ) Τη Σμύρνη και την ευρύτερη περιοχή της, από τις πόλεις Αϊβαλί, Πέργαμο, Μενεμένη, Μαγνησία, Κασαμπά, Βουράλι και ολόκληρη την Ερυθραία ως τον Τσεσμέ, τα Αλάτσατα και την Κάτω Παναγιά, και προς το νότο την Παλαιά και τη Νέα Έφρεσο για μια πενταετία. Μετά την παράδοση του διαστήματος αυτού το τοπικό Κοινοβούλιο θα είχε την ευχέρεια να ζητήσει με απλή πλειοψηφία από το Συμβούλιο της Κοινωνίας των Εθνών την οριστική ένταξη της Σμύρνης στο Βασίλειο της Ελλάδας.</p> <p>Επρόκειτο για τη μεγαλύτερη διπλωματική επιτυχία της Ελλάδας, η οποία εν τούτοις άφηνε πολλές εκκρεμότητες και, το κυριότερο, αγνοούσε τους</p>	<p>Έτσι τη νύχτα της <u>26ης</u> προς <u>27. Οκτωβρίου 1912 (Ιουλιανό ημερολόγιο)</u>, οι πληρεξούσιοι επιτελείς αξιωματικοί, <u>Βίκτωρ Λούσμινιανς</u> και <u>Ιωάννης Μεταξάς</u>, υπέγραψαν στη Θεσσαλονίκη τα πρωτόκολλα παράδοσης της πόλης από την οθωμανική διοίκηση στον ελληνικό στρατό και το απόγευμα της 27 Οκτωβρίου εισήλθαν στη Θεσσαλονίκη τα δύο πρώτα ελληνικά <u>εθνομίχνα</u> τμήματα της μεραρχίας Κλεομένους. Εντωμεταξύ οι Βούλγαροι, που είχαν προσεγγίσει την πόλη, πίεσαν το Χασάν Ταχσίν Πασά να υπογράψει παρόμοιο πρωτόκολλο και με αυτούς. Η πρότασή τους, εντούτοις, δεν έγινε δεκτή με τη χαρακτηριστική απάντηση του Οθωμανού στρατηγού: «Έχω μόνο μία Θεσσαλονίκη, την οποία έχω ήδη παραδώσει». Παρά τούτο οι βουλγαρικές διεκδικήσεις δεν έπαυσαν έως και το Β΄ Βαλκανικό Πόλεμο, οπότε το νικηφόρο αποτέλεσμά του, για την ελληνική πλευρά, επέφερε οριστική λύση στο θέμα.</p> <p>Ένας ακόμη παράγοντας που προσπάθησε να επηρεάσει το εδαφικό καθεστώς της Θεσσαλονίκης, ήταν η <u>Αυστροουγγαλική Αυτοκρατορία</u>, που με τη συμπαράσταση της <u>Γερμανίας</u> επεδίωξε, ανεπιτυχώς, διεθνοποίηση της πόλης. Ακόμη μερίδα της Ιουδαϊκής κοινότητας προώθησε στο εξωτερικό πρόταση για αυτόνομο καθεστώς υπό ισραηλιτική διοίκηση.</p> <p>Στις <u>29 Οκτωβρίου</u> ο <u>Βασιλιάς Γεώργιος Α΄</u> εισήλθε στην πόλη επικεφαλής τμημάτων στρατού και στις <u>30 Οκτωβρίου</u> τελέστηκε από το Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Γεννάδιο δοξολογία στον τότε <u>Καθεδρικό Ναό του Αγίου Μηνά</u> «επί τη απελευθέρωσει της πόλεως» μετά από 482 χρόνια συνεχούς <u>Οθωμανικής</u> κατοχής.</p> <p>Μετά την απελευθέρωση του 1912 για αρκετό καιρό διατηρήθηκε η οθωμανική διοικητική δομή της πόλης για να αποφευχθεί η οικονομική και κοινωνική διάλυση της πόλης. Είναι χαρακτηριστικό ότι τις ημέρες μετά την παράδοση της πόλης, η οθωμανική χωροφυλακή συνέχιζε ένοπλη να διατηρεί την τάξη, ενώ ο δήμαρχος <u>Οσμάν Σαΐτ</u> παρέμεινε δήμαρχος, με λίγες διακοπές μέχρι το <u>1922</u>. Τον <u>Μάρτιο</u> του <u>1913</u> ο <u>Βασιλιάς Γεώργιος ο Α΄</u> δολοφονήθηκε στην Θεσσαλονίκη, και την τελευταία στιγμή αποφεύχθηκαν</p>

<p>Τούρκους εθνικιστές του Κεμάλ, ο οποίος – σε αντίθεση με το σουλτάνο – όχι μόνο δεν αναγνώρισε τη Συνθήκη των Σεβρών, αλλά έσπευσε να την καταδικάσει, να διακηρύξει τη διατήρηση της ακεραιότητας της Τουρκίας, να εξεγείρει την κοινή γνώμη και να ετοιμάσει ένα αξιόμαχο στρατό. Την ίδια στιγμή στην Ελλάδα τα πάθη του εθνικού διχασμού, που είχαν οξυνθεί εξαιτίας της διαμάχης Βασιλικών - Βενιζελικών, οι αλλαγές σε πολιτικό και στρατιωτικό πεδίο μετά την ήττα του Βενιζέλου στις εκλογές του 1920, η αντίδραση των Συμμάχων για την επαναφορά του Κωνσταντίνου στο θρόνο, οι πολιτικές παλινωδίες των φιλοβασιλικών κυβερνήσεων και η απομάκρυνση εμπειροπόλεμων αξιωματικών είχαν αρνητικές επιπτώσεις στο μικρασιατικό μέτωπο και δημιούργησαν τις κατάλληλες προϋποθέσεις για την τελική επίθεση του Κεμάλ, η οποία οδήγησε στην κατάρρευση του μετώπου (Αύγουστος 1922) και στην οπισθοχώρηση του ελληνικού στρατού.</p> <p>Ακολούθησε η μαζική Έξοδος χιλιάδων χριστιανών από τις πόλεις και τα χωριά της Μ. Ασίας προς τη Σμύρνη, με τη σκέψη ότι εκεί θα εύρισκαν ασφάλεια, αφού οι Τούρκοι δε θα μπορούσαν να διαπράξουν βιοσπραγίες λόγω της πολυάριθμης παρουσίας ξένων. Οι πρώτοι άτακτοι, οι διαβόητοι τσέτες, μπήκαν στη Σμύρνη στις 27 Αυγούστου (π.η.) και την επομένη έκαναν την εμφάνισή τους τα τμήματα του τουρκικού στρατού με επικεφαλής τον Νουρεντίν πασά. Ακολούθησαν ανήκουστες φρικαλεότητες, εν ψυχρώ δολοφονίες, βιασμοί, σφαγές, λεηλασίες, ο μαρτυρικός θάνατος του μητροπολίτη Χρυσοστόμου Σμύρνης και ο εμπρησμός της πόλης από τον τουρκικό στρατό. Χιλιάδες άνθρωποι, που μέχρι τότε κρύβονταν ακόμα και μέσα σε τάφους για να σωθούν, έτρεξαν αλλόφρονες προς την παραλία, αναζητώντας καταφύγιο στα συμμαχικά και αμερικανικά καράβια που ήταν αγκυροβολημένα στο λιμάνι της Σμύρνης. Μερικούς μήνες αργότερα (Σεπτέμβριος / Οκτώβριος 1922), η Ανακωχή των Μουδανιών θα τεματίσει τις εχθροπραξίες μεταξύ των εμπόλεμων και θα αποτελέσει το προοίμιο για το τι επόκειτο να συμβεί με τη Συνθήκη της Λωζάννης στις 30 Ιανουαρίου 1923, η οποία οριστικοποίησε τα τελεσιμένα γεγονότα του ξεριζωμού και έσυρε την επιτύμβια πλάκα πάνω από τις θανάχαιες πατρίδες του μικρασιατικού και του θρακικού Ελληνισμού.</p>	<p>επεισόδια κατά των <u>Μουσουλμάνων</u> και <u>Εβραίων</u> της πόλης στους οποίους άδικως κινήθηκαν οι πρώτες υποψίες.</p> <p>Η Ελλάδα δεν συμμετείχε στο <u>Δ' Παγκόσμιο Πόλεμο</u> από το ξέσπασμά του παρά τις προσκλήσεις για συμμαχία και από τις δύο αντίπαλες παρατάξεις. Ωστόσο, με δικαιολογία την βοήθεια προς την <u>Σοβία</u>, αλλά και αδιαφορία για την εθνική ανεξαρτησία της Ελλάδας, δυνάμεις της <u>Αντάντ</u> αποβιβάστηκαν στην πόλη τον Οκτώβριο του <u>1915</u> με σκοπό να εκβιάσουν την είσοδο της Ελλάδας στον πόλεμο.</p> <p>Δημιουργήθηκε το Βαλκανικό Μέτωπο, που απαρτιζόταν από δεκάδες χιλιάδες άνδρες και είχε σκοπό να παράσχει υποστήριξη προς τη <u>Σοβία</u> και τη <u>Ρωσία</u>. Ο <u>Εθνικός Διαισμός</u>, όπως ονομάστηκε η διαμάχη (<u>1916</u>) ανάμεσα στο Βασίλειο Κωνσταντίνο ΙΒ' και τον <u>Ελευθέρο Βενιζέλο</u> αναφορικά με την έξοδο της Ελλάδας στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, οδήγησαν στο σχηματισμό δεύτερης κυβέρνησης από το Βενιζέλο, με έδρα τη Θεσσαλονίκη. Η "<u>Προσωρινή Κυβέρνηση Εθνικής Αμυνας</u>" απαρτιζόταν από το Βενιζέλο, το <u>Δαγκλή</u> και τον <u>Κουντουριώτη</u> τη λεγόμενη "Τριανδρία". Έτσι η Ελλάδα εισήλθε στον πόλεμο, στο πλευρό της Αντάντ, οδηγώντας παράλληλα στην εκδίωξη του βασιλιά Κωνσταντίνου Α' υπέρ του γιου του <u>Αλεξάνδρου</u>.</p> <p>Η <u>μεγάλη πυρκαγιά</u> το <u>1917</u> ήταν η χειρότερη καταστροφή που υπέστη η πόλη κατά τα νεότερα χρόνια. Κατέστρεψε ολοσχερώς κτήρια σπάνιας αρχιτεκτονικής αξίας στο κέντρο της πόλης, καταστήματα, εκκλησίες, τζαμιά και συναγωγές και κυρίως χιλιάδες σπίτια, αφήνοντας άστεγους 72.000 κατοίκους, και προκάλεσε τεράστια οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα στην πόλη που είχε ήδη επιβαρυνθεί από την συγκέντρωση προσφύγων που προέρχονταν από τις κοντινές εμπόλεμες ζώνες και την υπό Βουλγαρική διοίκηση Θράκη.</p> <p>Στη θέση των κτηρίων αυτών οικοδομήθηκε η νέα πόλη, με βάση σχέδιο που εκπόνησε ο Γάλλος αρχιτέκτονας <u>Ερνέστ Εμπούρο</u>. Μετά τη <u>Μικρασιατική Καταστροφή</u> το έτος <u>1922</u>, αλλά και την περίοδο <u>1923-1924</u> στα πλαίσια της <u>Ελληνοτουρκικής Ανταλλαγής Πληθυσμών</u> που συμφωνήθηκε με την <u>Συνθήκη της Λωζάνης</u>, εγκαταστάθηκαν στην πόλη πρόσφυγες από τη <u>Μικρά Ασία</u>, την <u>Ανατολική Θράκη</u> και τον <u>Πόντο</u>. Η εισροή προσφύγων ήταν τόσο έντονη ώστε επέβαλε την ίδρυση νέων, αποκλειστικά προσφυγικών συνοικιών και οικισμών, όπως η <u>Νεάπολη</u> και η <u>Καλαμαριά</u>, ενώ ο μουσουλμανικός πληθυσμός της πόλης συμπεριλήφθηκε στους "ανταλλάξιμους" που υποχρεώθηκαν να μετακινήσουν στην <u>Τουρκία</u>.</p> <div data-bbox="901 1209 1372 1467" data-label="Image"> </div> <p>Μόνον η πυρκαγιά θά έξαφανίση τὸ αίσχος</p> <p>Το <u>1925</u>, με ενέργειες του <u>Αλέξανδρου Παπαναστασίου</u>, ιδρύεται στην πόλη Πανεπιστήμιο το οποίο αργότερα (1954) μετονομάστηκε σε <u>Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης</u> προς τιμήν του φιλόσοφου <u>Αριστοτέλη</u> και σήμερα αποτελεί το μεγαλύτερο εκπαιδευτικό ίδρυμα της Ελλάδας. Στις <u>3 Οκτωβρίου</u> του <u>1926</u> εγκαινιάστηκε η πρώτη <u>Διεθνής Εκθεση</u> της Θεσσαλονίκης.</p>
---	---

Η εργασία αυτή συντάχθηκε από το υλικό που συγκέντρωσαν οι μαθητές της Β' Γυμνασίου στο πλαίσιο του πολιτιστικού προγράμματος:

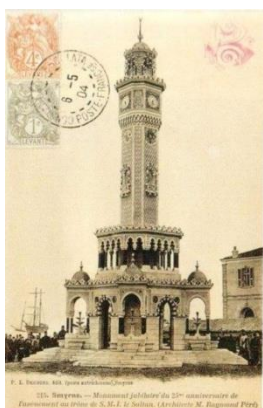
«ΤΑ ΜΑΤΩΜΕΝΑ ΧΩΜΑΤΑ: Από την Ανάγνωση στην Ανάμνηση»

Γ. ΛΙΓΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ

Οι κοινωνικές και οικονομικές μεταβολές που παρατηρούνται κατά τον 19^ο και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα στα αστικά κέντρα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας έχει ως αποτέλεσμα και την αναδιάρθρωση του πολεοδομικού ιστού των πόλεων. Οι συγκεκριμένες μεταβολές συντελούνται υπό το πρίσμα της ανάπτυξης των εμπορικών συναλλαγών της Οθωμανικής αυτοκρατορίας με τη Δύση και των επιπτώσεων της στα μεγάλα αστικά κέντρα της Αυτοκρατορίας όπως η Κωνσταντινούπολη, η Σμύρνη και η Θεσσαλονίκη.

Βάση αποτελεί αρχικά η εξέλιξη των συναλλαγών με τη Δύση (κυρίως με τη Γαλλία, Μεγάλη Βρετανία και Αυστρία) σε όλο το φάσμα τους από τις αρχές του 19^{ου} έως τις αρχές του 20^{ου} αιώνα και η συνακόλουθη δυτική οικονομική, πολιτική και πολιτισμική διείσδυση στην Οθωμανική αυτοκρατορία καθώς και οι κοινωνικοί και οικονομικοί μετασχηματισμοί στην κοινωνία των μεγάλων αστικών κέντρων, ειδικότερα της Κωνσταντινούπολης, της Σμύρνης και της Θεσσαλονίκης. Έμφαση δίνεται στους κοινωνικούς μετασχηματισμούς που παρατηρούνται σε κάθε μια από τις εθνοτικές ομάδες, στο φαινόμενο του εξαστισμού και στην πολεοδομική αναδιοργάνωση. Επίσης, η εξέλιξη από τις κοινότητες στην αστική ομογενοποίηση. Ειδικότερα οι επιπτώσεις των Μεταρρυθμίσεων και του εκδυτικισμού στο χώρο της πόλης. Η δημιουργία πολεοδομικής νομοθεσίας και οι πολεοδομικές παρεμβάσεις της κεντρικής εξουσίας στα μεγάλα αστικά κέντρα και στην ευρύτερη οθωμανική επικράτεια. Ο θεσμός της δημαρχίας και η εφαρμογή του. Η αναδόμηση του πολεοδομικού ιστού των αστικών κέντρων. Η συμμετοχή των εθνοτικών ομάδων στην αναδόμηση του αστικού χώρου. Οι μεταβολές στην χωροταξική κατανομή των κατοίκων απόρροια των κοινωνικών, οικονομικών και πολεοδομικών μετασχηματισμών κατά τη συγκεκριμένη περίοδο. Η διαχείριση και η χρήση του αστικού χώρου από τους κατοίκους

Σμύρνη: πύργος ρολογιού

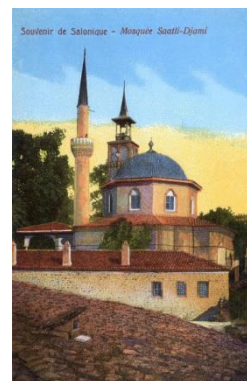
Θεσσαλονίκη: το ρολόι στο Γενί τζαμί

Η πολεοδομική πολιτική της οθωμανικής αυτοκρατορίας: Το δεύτερο ήμισυ του 19^{ου} αιώνα αποτέλεσε περίοδο μεταρρυθμίσεων στην οθωμανική αυτοκρατορία. Στη διάρκειά τους καταβλήθηκε συντονισμένη προσπάθεια για αναδιοργάνωση της αυτοκρατορίας και των σχέσεών της με τους υπηκόους της. Η περίοδος των οθωμανικών μεταρρυθμίσεων (1839-1877) έγινε γνωστή με τον όρο Tanzimat. Ο εκσυγχρονισμός κάτω από τις ισχυρές επιδράσεις της Ευρώπης έφερε αλλαγές στη διοίκηση, την κοινωνική, οικονομική και οικιστική οργάνωση των πόλεων, όπως και στον τρόπο ζωής των κατοίκων. Οι πόλεις έγιναν αντικείμενο ιδιαίτερων ενεργειών από την πλευρά της πολιτείας και γνώρισαν σημαντικές δομικές αλλαγές. Οι μεταρρυθμίσεις εφαρμόστηκαν αρχικά στην Κωνσταντινούπολη και στη συνέχεια στις μεγάλες (Σμύρνη, Μπούρσα, Βηρυττό, Αλεξάνδρεια) και μικρότερες πόλεις της αυτοκρατορίας. Μεταξύ

των πόλεων που δέχθηκαν αλλαγές περιλαμβάνονται πόλεις του ελλαδικού χώρου, όπως Θεσσαλονίκη, Ιωάννινα, Λάρισα, Σέρρες, Χίος κ.ά. Στα πλαίσια του εκσυγχρονισμού και της αναδιοργάνωσης του οθωμανικού αστικού χώρου διανοίχθηκαν αμαξιτοί δρόμοι μεταξύ των πόλεων, κατασκευάστηκαν σιδηροδρομικά δίκτυα και λιμάνια με σύγχρονες αποβάθρες, δημιουργήθηκαν δίκτυα υποδομής και άλλες αστικές εξυπηρετήσεις, θεσπίστηκαν νέοι οικοδομικοί κανονισμοί και μέτρα προστασίας από τις πυρκαγιές, καταδαφίστηκαν τμήματα των τειχών, επεκτάθηκαν οι πόλεις σύμφωνα με νέες αρχές πολεοδομικής οργάνωσης, ανασχεδιάστηκαν συνοικίες μετά από πυρκαγιές, αναπτύχθηκε οικοδομική δραστηριότητα που στέγαζε νέες λειτουργίες και άλλαξε το παραδοσιακό τοπίο. Κτίστηκαν νέα διοικητήρια, πύργοι ρολογιού, εκπαιδευτήρια, κτήρια περιθάλψης, σφαγεία και δημιουργήθηκαν κήποι.

Η Θεσσαλονίκη αποτελεί ξεχωριστή περίπτωση σε ολόκληρο τον ελλαδικό χώρο. Αν και παρήκμασε κυρίως στα χρόνια της οθωμανικής

κυριαρχίας, δεν έπαψε να αποτελεί μητροπολιτικό κέντρο της Βαλκανικής, ιδιαίτερα από τον 17ο αιώνα και μετά. Στις αρχές του 19ου αιώνα η πόλη αναδιοργανώθηκε, υπό την πίεση των ευρωπαίων προξένων προς την οθωμανική διοίκηση, προκειμένου να παίξει ένα νέο, αναβαθμισμένο ρόλο στις διεθνείς οικονομικές εξελίξεις. Οι πολεοδομικές παρεμβάσεις που πραγματοποιήθηκαν το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα μετασχηματίζουν και εξωραΐζουν την πόλη. Κατεδαφίζονται τα παράλια τείχη, που είναι πλέον άχρηστα για την οχύρωση της πόλης, μετά τις εξελίξεις της πολεμικής τέχνης. Στη θέση τους διαμορφώθηκε η προκουμαία και η παράλληλη προς αυτήν παραλιακή λεωφόρος. Επανασχεδιάστηκε η περιοχή του Ιστηρά (Λαδάδικα), χώρος ζωτικής εμπορικής σημασίας. Δημιουργήθηκαν νέες συνοικίες δυτικά και ανατολικά του οικισμού, έξω από τα τείχη. Η Θεσσαλονίκη μετασχηματίζεται σε ευρωπαϊκή μεγαλούπολη και η ζωή των κατοίκων την ακολουθεί: μια καινούργια αστική τάξη δημιουργείται, αυτή που εγκαθίσταται στην πολυτελή συνοικία Χαμηδιέ, τη συνοικία των Πύργων ή των Εξοχών (Κολώνας 2014). Στη λεωφόρο Χαμηδιέ, που ξεκινούσε από τον Λευκό Πύργο, τελευταία μνήμη του τείχους που γκρεμίστηκε και κατέληγε στην πλατεία Συντριβανίου, κτίζεται σειρά ομοιόμορφα κτήρια κατά το πρότυπο των ευρωπαϊκών βουλεβάρτων. Τα κτήρια αυτά, ιδιοκτησία του σουλτάνου, νοικιάζονταν σε ξένους προξένους και εύπορους αστούς. Ήταν διώροφες κατοικίες στη μορφολογία του όψιμου αλλά αυστηρού νεοκλασικισμού. Αποτέλεσαν το μοναδικό παράδειγμα οργανωμένης δόμησης αστικών κατοικιών υψηλής στάθμης στον ελληνικό χώρο, αντίθετα από τις άλλες ευρωπαϊκές μεγαλουπόλεις, όπου αυτή η πρακτική ήταν συνήθης. Στη Θεσσαλονίκη κτίζονται τις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αιώνα σημαντικά δημόσια κτήρια: το διοικητήριο, το αυτοκρατορικό λύκειο και ο στρατώνας. Παρουσιάζουν εντυπωσιακή μορφολογική ενότητα: είναι εκλεκτικιστικά, με στοιχεία που εκφράζονται προς την κατεύθυνση του μπαρόκ. Τα πρότυπά τους θα πρέπει να αναζητηθούν περισσότερο στον ευρωπαϊκό χώρο και λιγότερο στην Κωνσταντινούπολη, στην οποία κυριαρχούσε το τουρκομπαρόκ. Έργα και τα τρία του Ιταλού αρχιτέκτονα Poselli, που αφού εργάστηκε αρκετά χρόνια στην Κωνσταντινούπολη, από το 1886 εγκαταστάθηκε μόνιμα στη Θεσσαλονίκη για να κτίσει μια σειρά κτήρια του τουρκικού δημοσίου. Η συγγένεια με τον κλασικισμό έγινε εντονότερη, όταν μετά την απελευθέρωση τα καμπύλα μπαρόκ αετώματα στον κεντρικό άξονα της σύνθεσης αντικαταστάθηκαν από τα τριγωνικά νεοκλασικά, όπως στο διοικητήριο. Γενικά στα κτήρια για δημόσια χρήση ακολουθείται η εκλεκτικιστική μορφολογία, που κυριαρχεί στο βορειοελλαδικό χώρο. Και σε πολλά ιδιωτικά κτήρια κυριαρχεί ο εκλεκτικισμός, με επιδράσεις της σχολής της Κωνσταντινούπολης και των νέων ρευμάτων της Ευρώπης. Οι προσωπικές προτιμήσεις του πελάτη και οι κοινωνικές του καταβολές παίζουν σημαντικό ρόλο στην επιλογή του αρχιτεκτονικού ρυθμού που επιλέγεται.

Δ. ΛΙΓΗ ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΑΙ ΛΙΓΟ ΦΑΓΗΤΟ

<p>Στο πα και στο ξαναλέω</p> <p>Στο 'πα και στο ξαναλέω στο γιαλό μην κατεβείς κι ο γιαλός κάνει φουρτούνα και σε πάρει και διαβείς Κι αν με πάρει που με πάει κάτω στα βαθιά νερά κάνω το κορμί μου βάρκα τα χεράκια μου κουπιά το μαντήλι μου πανάκι μπαινοβγαίνω στη στεριά Στο 'πα και στο ξαναλέω μη μου γράφεις γράμματα γιατί γράμματα δεν ξέρω και με πιάνουν κλάματα</p>	<p>Fırtına</p> <p>Söylemiştim sana gitme gönlünün sahiline seni alırsa fırtına dayanmam vurgununa seni alırsa fırtına dayanmam yokluğuna Kalbim sandal olur uğruna rüzgâra yelken olur Gözyaşım benzer yağmura savrulurum yoluna karşı kıyıdan mektubun gelir içinde umudum mektupların yetmez oldu gözümde yağmur bekliyorum</p>
	
<p>Χατζή - Μπαξές</p> <p>Πάμε τσάρκα πέρα στο Μπαξέ Τσιφλίκι κούκλα μου γλυκιά απ' τη Θεσσαλονίκη Στου Νικάκη τη βαρκούλα, γλυκιά μου Μαριγούλα να σου παίξω φινό μπαγλαμά</p> <p>Πάμε τσάρκα πέρα στο Καραμπουρνάκι να τα πιούμε μια βραδιά στο Καλαμάκι κι από `κει στο Μπεχτσινάρι, σε φινό ακρογιάλι να σου παίξω φινό μπαγλαμά</p> <p>Πάμε τσάρκα στην Ακρόπολη, στη Βάρνα κι από `κει στα κούτσουρα του Δαλαμάγκα Μαριγώ θα σε τρελάνει, ν' ακούσεις τον Τσιτσάνη να σου παίξει φινό μπαγλαμά</p>	<p>Άμαν Κατερίνα μου</p> <p>Όταν περνώ για να σε ιδώ αχ πώς με βασανίζεις έχεις κεφτέδες στη φωτιά αχ, Κατερίνα μου γλυκιά και γλυκοτηγανίζεις</p> <p>Αμάν Κατερίνα μου κούζουμ Κατερίνα μου τα παραπονάκια μου θέλω να στα πω μάτια σαν τα κάστανα μ' έβαλαν στα βάσανα κι όλο από την πόρτα σου θέλω να περνώ</p> <p>Έχεις τσουκάλι πήλινο και ψήνεις φασουλάδα κι εγώ απ' την λαχτάρα μου παίζοντας την κιθάρα μου σου κάνω πατινάδα</p> <p>Αμάν Κατερίνα μου κούζουμ Κατερίνα μου τα παραπονάκια μου θέλω να στα πω μάτια σαν τα κάστανα μ' έβαλαν στα βάσανα κι όλο από την πόρτα σου θέλω να περνώ</p>

Σουτζουκάκια Σμύρνης

Γκατώ ντε σαλονικιέν

Κάνεις ωραία σκορδαλιά
βάζεις περίσσιο λάδι
στην ταραμοσαλάτα σου
η σάλτσα η ντομάτα σου
που βάζεις στο πιλάφι

Αμάν Κατερίνα μου
κούζουμ Κατερίνα μου
τα παραπονάκια μου θέλω να στα πω
μάτια σαν τα κάστανα
μ' έβαλαν στα βάσανα
κι όλο από την πόρτα σου θέλω να περνώ

Ε. ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΑΓΝΩΣΗ ΣΤΗΝ ΑΝΑΜΝΗΣΗ

Κοσμάς Πολίτης, *Στου Χατζηφράγκου* (απόσπασμα)

[...] Ξεπόρτισα, λουπόν, εκείνο το πρωί. Στα σοκάκια, πού και πού, ένας διαβάτης τοίχο τοίχο. Μερικά μαγαζιά εΐτανε ανοιχτά, όχι πολλά, μπορεί ένα στα τρία. Μα οι φούρνοι βγάζανε ψωμί. Μια φράγκισσα πελάτισσά μου —καλή της ώρα, της πούλαγα φυντάνια για το πρεβολάκι της— μου φώναξε απ' το μπαλκόνι: Γιακουμή, γύρισε στο σπίτι σου, το καλό που σου θέλω, δεν είναι ώρα για παλικάριες. Μαντάμ, της λέω στα χωρατά, πάω να ξουριστώ. Πεθαμένος κι αξούριστος ολούρμου; Κι αλήθεια, είχα τεσσάρω μερώ γένια. Βγήκα στο Κιαί. Πήχτρα ο κόσμος, κι άλλοι, χιλιάδες, πάνω σε μαούνες, αραδιασμένες πλάι στο μουράγιο. Προσφυγιά που είχε κατέβει ποδαρόδρομο από το εσωτερικό για να γλιτώσει. Όλα τα τραίνα τα 'χε πιάσει ο ελληνικός στρατός. Σκοτώνανε κοσμάκη για να φύγουνε. Ζωή και θάνατος εΐτανε αυτός.

Εΐχανε, που λες, κατέβει προσφυγιά στην πολιτεία για να γλιτώσουν τη ζωή τους. Βλέπεις, πιστεύανε πως ο ελληνικός στρατός, θα κράταγε την πολιτεία, όπως βεβαιώνανε μπαμπέσικα, μέρες πρωτύτερα, από την Αρμιοστία. Κι απέ, σου λέει, θάλασσα εΐτανε, λιμάνι, σίγουρα η ελληνικά κυβέρνηση θα 'χει στείλει βαπόρια να παραλάβουν τον κοσμάκη. Ναι, εΐχανε στείλει δυο τρία βαπόρια, που παραλάβανε μονάχα τις δικούς τους, από την Αρμιοστία κι από την Εθνική Τράπεζα. Εΐχε ανοίξει κατάστημα η Εθνική Τράπεζα στην πολιτεία μας, και τώρα ήπρετε να σώσει τα λεφτά, την κάσα της. Μπρος στα λεφτά τ' είναι η ζωή του ανθρώπου; Μη φύγετε, μας λέγανε, θα ξανάρθωμε, ζήτω η Ελλάς!

Λουπόν, ούλος αυτός ο κόσμος στοιβαγμένος στο μουράγιο και πάνω σε μαούνες. Άντρωι, γέρωι, γριές και γυναικόπαιδα, που εΐχανε παρατήσει τα καλά τους και ξεμείνανε στο δρόμο, και τώρα εκεί μεροβραδιάζονταν, εκεί πλαγιάζανε, άλλος μ' ένα χράμι που 'φερε μαζί του, άλλος μ' ένα πάπλωμα ή με μια ματανία. Χείλια τρεμοσαλεύανε από το παραμιλητό. Μάτια γουρλωμένα, που αγναντεύανε τη Δευτέρα Παρουσία, τη συντέλεια του κόσμου... Μέρα, χαρά Θεού. Τέλη Αυγούστου. Αρχές Σεπτέμβρη με το καινούριο. Μερικοί δικούς μας κάνανε επιχείρηση. Στήσανε φουβούδες, ψήνανε νταριά, ακόμα και σουβλάκια ή φασουλάδα, και πουλάγανε φαΐ. (Το αθάνατο δαιμόνιο της Φυλής, σημείωσε αυτός που άκουγε το Γιακουμή). Οστόσο οι φούρνοι βγάζανε ψωμί. Και δυο τρεις μπαρμπέρηδες εΐχανε στήσει από μια καρέγλα και ξουρίζανε. Το 'δα με τα μάτια μου. Όπως θες εξήγησέ το. Αυτοί που ξουρίζονταν ίσως να 'χανε την ίδια ιδέα με τα μένα: πεθαμένος και αξούριστος, ολούρμου;

Στη θάλασσα, κάμποσα τουμπανιασμένα κορμιά πλέκανε στον αφρό. Δεν παραξενεύοσυνα. Θάνατος εΐτανε η τρεχούμενη ζωή. Οστόσο το μεγάλο κακό φαινόντανε να 'χε καταλαγιάσει. Πάνω στην ώρα, περάσανε καμιά διακοσαριά καθαλαρέοι, τουρκικο ασκέρι, κι ο μπίνιμπασης που πάγαινε μπροστά, έχοντας πλάι του το μπαϊρακτάρη με την τουρκικια παντιέρα, φώναξε στον κοσμάκη: κόρκμα, κόρκμα, μη φοβόσαστε! Τα πράγματα φαίνονταν πιο ήσυχα. Ασυμμάζευτα παιδάκια ξεφεύγανε από την αγκαλιά της μάνας τους και γυροφέρνανε ανάμεσα στην προσφυγιά. Όξω, στ' ανοιχτά, εΐτανε φουνταρισμένα τέσσερα πέντε ξένα βασιλικά. Για προστασία, λέγανε... Τώρα, μη γελάσεις γι' αυτό που θα σου πω: απ' ούλο αυτοί, εκεί μπροστά μου, που περιμένανε τη σωτηρία τους απ' τα βασιλικά, άλλοι σκοτωθήκανε κι άλλοι πηγήκανε. Την ίδια βραδιά. Και όσοι περισσέψανε, τις κουβαλήσανε στην ξενιτιά. Εδώ.

Ήστριπα μέσα, για το Φασουλά. Με τρώγανε τα γένια μου. Ένα μπαρμπερίο εΐτανε ανοιχτό και μηήκα. Όσο με ξουρίζε ο μπαρμπέρης, μου κουβέντιαζε μουρμουριστά. Στην Αρμενιά, μου λέει, δεν απόμεινε ρουθούνη. Οι Αρμενέοι ταμπουρωθήκανε στην εκκλησία τους, τον Άι - Στέφανο, από και αντισταθήκανε και από και χτυπούσανε. Μα τους ξελαστρέψανε. Τους εΐχανε άχτι. Βλέπεις, εΐχανε φτιάξει κομιτάτο, πηγαΐνανε κι αυτοί για τη Μεγάλη τους Ιδέα, για τη Μεγάλη Αρμενία. Εΐχανε πάει και εθελοντές στον ελληνικό στρατό. Μου λέει ακόμα, λέγανε, πως κάποιος, σαράφης στο Σκοτεινό Μπεζεστένι, για να γλιτώσει, σκαρφάλωσε στα πριμάτσα ενός εγγλέζικου κάργκο, μες στο λιμάνι, σύρθηκε ανηφορίζοντας πάνω στο παλαμάρι κι άδραξε με τα δυο χέρια του την κουλαστή του βαποριού για να τη δρασκελίσει. Μα ένας Εγγλέζος ναύτης τού κοπάνησε τα δάχτυλα μ' ένα σίδερο, ο άνθρωπος λασκάρησε, ήχασε την ισορροπία του, ήπεσε στη θάλασσα και πνήγηκε. Κάμποσοι, μου λέει ο μπαρμπέρης, εΐχανε καταφέρει να μπούνε σε πλεούμενα, βάρκες, καΐκια. Πλευρίσανε τα εγγλέζικα βασιλικά, φωνάζανε αμάν, ρίχτε τη σκάλα, ρίχτε μας σκοινιά, γλιτώστε μας. Τους αποδιώχνανε. Και όσοι δοκιμάζανε ν' αρπαχτούν από την κρεμασμένη ανεμόσκαλα, οι Εγγλέζοι την πνάζανε και τους πετάγανε στη θάλασσα. Βλέπεις, κρατάγανε ουδετερότητα. Έτσι την κρατάγανε. Δένε πως οι Φραντσέζοι, σε τούτη την περίπτωση, φερθήκανε πιο ανθρωπινά... Και στο Σεβδίκιοι, μου λέει, αντισταθήκανε οι Σεβδικοί με το τουφέκι στο χέρι, και γίνηκε μεγάλος χαλασμός. Και καθώς μου σφουγγίζε τις σαπουνάδες απ' το

μούτρο, σκύβει και μου λέει στ' αφτί, μαθεύτηκε πως πετσοκόπανε το δεσπότη στο Κονάκι. Πήγε ν' απολογηθεί στον πασά, κι εκείνος τον παράδωσε στον τούρκικο λαό να τον δικάσει. Όσο κι αν φέρθηκε ασυλλόγιστα ο Χρυσόστομος, μου λέει ο μπαρμπέρης, τα χρόνια της κατοχής —αν και, να πεις, αν φερνότανε με νου και γνώση, θα τον βγάζανε προδότη— όσο κι αν φέρθηκε άμυαλα, ωστόσο δεν παράτησε το ποιμνιό του, δε ήφυγε μαζί με τις άλλοι που το σκάσανε κρυφά, ενώ βεβαίωνανε πως θα κρατάγανε την πολιτεία και πως δεν είχαμε κανένα κίνδυνο. Το σκάσανε κρυφά. Είναι οι μεγάλοι φταιχτες κι αυτοί, κι εκείνοι που τους στείλανε. Μα, να πεις, ξένοι ήρθανε στον τόπο, σαν ξένοι φερθήκανε, ξένοι φύγανε, οχτροί... Νά, μου λέει ακόμα, το ξέρω από πελάτη μου, γιατί απαγορεύανε να το γράφουν οι εφημερίδες: τότε που κηρύξανε απεργία οι υπάλληλοι μας Τράπεζας, και στείλανε μιαν επιτροπή στην Αρμιοστεία να εκθέσουνε το δικό τους, τον πρώτο που 'κανε να μιλήσει τον μπάτσισε ο Στεργιάδης κ' ήδιωξε την επιτροπή. Πριν από τον πόλεμο και τη μεγάλη αμάχη, ο Τούρκος μάς σεβότανε. Αυτοί, δεν τον πονέσανε τον τόπο. Δεν πονέσανε τις ανθρώποι του τόπου. Και, να σου πω, κατά τη γνώμη μου, όσο το συλλογιέμαι, μου λέει ο μπαρμπέρης, πατριδα δεν είναι μια ιδέα στον αέρα, δεν είναι οι περασμένες δόξες κι οι τάφοι και τα ρημαγμένα μάρμαρα. Πατριδα είναι το χώμα, ο τόπος, τα χωράφια κι οι θάλασσες και τα βουνά. Πατριδα είναι οι σημερινοί άνθρωποι, κι αγάπη της πατρίδας είναι να θες την ευτυχία τους. Το λέω γιατί είμαι καλός Έλληνας... Αυτά και άλλα μου 'λεγε ο μπαρμπέρης, κι εγώ κούναγα το κεφάλι μου, μη ξέροντας τί ν' αποκριθώ. Μ' ένα μπαρμπέρη δεν τα βγάζεις εύκολα πέρα στο λακριντί. Ανάθεμα την ώρα, είτε στο τέλος ο μπαρμπέρης.

Γύρισα στο σπίτι μου με δυο χάσικα ψωμιά κάτω από τις αμασχάλες. Στο δρόμο με σταματάει ένας ζαπτιές: ντουρ! Είχα κι άλλους ανταμώνει, πολίτιες και ζαπτιέδες, μα δε μ' ενοχλήσανε. Τεσκερέ, μου λέει αυτός, τα χαρτιά σου. Δεν ξέρω πώς μου 'ρθε και του λέω: μπεν κατολίκ. Μ' άφησε να περάσω. Ένωσα το αίμα να ξαναφεύγει από τ' αφτιά μου κι από τα μάγουλα μου και να γυρίζει πίσω στην καρδιά. Λίγο έλειψε να του φωνάξω: βρε, είμαι Ρωμιός, Έλληνας, σκότωσέ με!... Λόγια, βέβαια, λόγια τούτης της ώρας. Μα εκείνη τη στιγμή, ο ήλιος μ' έδειχνε με τ' αμάλαχτο δάχτυλό του, κι εγώ δεν έβρισκα πού να κρυφτώ απ' τη ντροπή μου. Μου 'ρθε στο νου, τότε που ο Άγιος Πέτρος απαρνήστηκε τον Ιησού Χριστό. Λίγο το 'χεις;

Στο σπίτι, βρήκα την Κατερίνα μου να βράζει χόρτα που τα 'χε μαζέψει από το μπαξέ. Το πρόσωπό της γαληνεμένο, σοβαρό, σαν το διπλό καλοστρωμένο νυφιάτικο κρεβάτι μας, εκεί σε μια γωνιά. Είτανε πρωτοβαρεμένη, πέντε μηνώ. Τίποτα δε με ρώτησε, μόνο ξάφριζε το τσουκάλι.

— Όξω ησυχία, της λέω.
Γύρισε και με κοίταξε.
— Με γεια, μου λέει χαμογελαστά.
— Τί πράμα;
— Νά, που ξουρίστηκες.
Χάδεψα το πηγούνι μου, κόμπιασα μια στιγμή, και ύστερα λέω.
— Σκοτώσανε το δεσπότη.
— Θεός σχωρέσ' τονε, μου λέει, έτσι απλά — μα σαν έπασε να κόβει το ψωμί, το χέρι της τρεμούλιαζε απ' τον αγκώνα.

Γλυκό ψωμί, αφράτο. Γλυκό σαν το παραστέκεται η κούραση απ' τη δουλειά. Μα σήμερα το πίκρανε μια λύπηση — νά, όπως πικρίζει τώρα το μαύρο ψωμί, το πιτουρένιο, που ωστόσο καμιά κούραση δεν καταφέρνει να το γλυκάνει, μονάχα το πικραίνει ακόμα πιότερο. Λένε πως είναι πιο υγιεινό από τη ροδοκόκκινη φραντζόλα που τρώει τ' αφεντικό μου. Μπορεί. Για τούτο ταίζουν με πίτουρα τα ζωντανά.

Σαν αποφάγαμε, θα 'τανε περασμένες δυο η ώρα. Η γυναίκα μου πλάγιασε. Είπε πως σα θα σηκωνότανε τ' απόγεμα, θα 'πλενε τα πιάτα και ύστερα θα καρίκωνε τα τσουράπια μου. Θέλησα να ξεστρώσω το τραπέζι, για να τη βοηθήσω, μια κι είτανε βαρεμένη, μα η Κατερίνα μου λέει, άσε το, έλα πλάγιασε κοντά μου και κράτα μου το χέρι. Την πήρε ο ύπνος. Της κράταγα το χέρι, και κάθε τόσο την ένιωθα ν' αναριγάει. Βαρεμένη, πέντε μηνώ. Είπα, μπορεί να κλωτσάει στην κοιλιά της το μωρό, για τούτο αναριγάει. Δεν είτανε και τόσο φουσκωμένη. Κειτότανε ξυπόλητη, με το μεσοφόρι και μ' ένα ξέστηθο μπουστάκι. Ορεχτικά. Για να ξεγελαστώ από τον πειρασμό, κοίταγα το ταβάνι κι έκανα σχέδια για το μέλλον. Για το γιο που θα μου 'δινε.

Μα κάτι με ξελόγιασε κι από τα δυο, μου πλάτανε το νου. Τέλος κατάλαβα πως είταν η έγνοια για κείνους τους ερημοσπίτηδες στο Κιαϊ. Κάτι έπρεπε να γίνει. Βέβαια, σε τέτοιες ώρες, ο άνθρωπος γίνεται εγωιστής. Ωστόσο, κι άθελά σου, σε τρώει μέσα σου ο τσαγανός. Να πήγα να μαζί με άλλοι γειτόνοι, να περιμαζεύαμε ο καθένας από μια φαμίλια. Ύστερα, έχει ο Θεός... Σηκώθηκα, φόρεσα τα παπούτσια μου... Ούλα, εκείνης της μέρας, τα 'χω στο νου μου ζωντανά. Μόνο από τη νύχτα κι έπειτα δεν είμαι σίγουρος για τίποτα. Μα πάλι λέω όχι, τα 'δα με τα μάτια μου, όσο κι αν μου ντουμνιάζε το νου μου ο καπνός.

Όξω, ησυχία. Ψυχή στο δρόμο και στ' Αλάνι. Όσο κι αν κάνεις κουράγιο το πρωί, με το γέρμα της μέρας κάτι γέρνει μέσα σου. Μονάχα δυο πιτσιρικάκια, με ξύλινα σπαθιά, σηκώνανε τη σκόνη με το βήμα τους. Παίζανε στρατιώτες και φωνοκοπούσανε: α-στρουτ, μπάλα-στρουτ. Μα βγήκε η μάνα τους και τα συμμαζέψε... Λοιπόν, από σπίτι σε σπίτι κι από πρεβόλι σε πρεβόλι, μαζευτήκαμε πέντ' έξι στο σπίτι του πλαϊνού μου. Ένας φράχτης από κλαδιά χώριζε τα πρεβόλια μας. Κουβεντιάσαμε για το ζήτημα, μας έβγαλε και τσίπουρο με κοπανιστές ελιές — αυτό, προπάντων για τον Ελαμεινώντα, που είτανε πατσαβούρα το ηθικό του. Κουβεντιάσαμε κι αποφασίσαμε πως είχε γείρει πια η μέρα, δε μας έπαιρνε η ώρα, θα τα ξανακουβεντιάσαμε το άλλο πρωινό. Έμεινα τελευταίος, για να πούμε ακόμα δυο λογάκια με το γείτονα, άνθρωπο γνωστικό και μυαλωμένο. Βγαίνοντας, είδα τη γυναίκα του να μαζεύει τα ρούχα της μουγάδας από το σκονί. Στάζανε, ακόμα υγρά. Πέφτονε καπνιές, μου λέει, δεν ξέρω από πού, και μου τα λερώνουνε, θα τα ξαναπλώσω το πρωί... Πέφτανε καπνιές. Σουρούπωνε. Τέλη Αυγούστου, κονταίνουνε οι μέρες. Νωρίς, μα κουτσοφάγαμε το βραδινό μας με την Κατερίνα, τί να κάναμε, και ύστερα, τί άλλο να κάναμε, πλαγιάσαμε, ανυποψίαστοι. Το στόμα μου είτανε φαριμάκι απ' τα τσιγάρα.

Άλλες μέρες, τέτοια ώρα, καθόμασταν όξω, στο πρεβόλι, ερχότανε κανένας γείτονας, καμιά γειτόνισσα, η Κατερίνα κάτι έπλεκε για το μωρό μας, ένα καλτσάκι, ένα ζιπουνάκι, γαλάζια ούλα, γιατί θα 'τανε αγόρι. Μπροστά μας, πιο χαμηλά, τ' Αλάνι. Εμείς οι πρεβολαρέοι κάναμε χωριστά παρέα — μπορεί και να λογαριάζαμε τον εαυτό μας πιο σπουδαίο, γιατί δουλεύαμε τη γης. Από αλλοτεχνίτες, μονάχα τους φαραδες είχαμε σε υπόληψη. Κι αυτοί οργώνουνε τη θάλασσα. Και, δεν ξέρω, οι θαλασσινοί κάτι έχουνε στα μάτια τους, κάτι το αλαργινό, θαρρείς, που σε βάνει σε μεγάλη συλλογή... Καθόμασταν, δεν πολυκουβεντιάσαμε στις βραδινές μας παρεούλες — οι γυναίκες, ναι, μα εμείς οι

άντροι αφουγκραζόμασταν το χώμα που μουρμούριζε καθώς ανάδινε τη ζεστασιά της μέρας. Οι πρεβολαρέοι, είναι λιγομίλητο σινάφι. Μην κοιτάξεις, τώρα, εγώ.

Καμιά φορά, το βραδάκι, παίρναμε οι δυο μας, η γυναίκα μου κι εγώ, το βαποράκι της συγκοινωνίας, από τη βαπορόσκαλα του λιμανιού, και βγαίναμε στην τελευταία σκάλα, στο Κοκάργιαλι. Για να ξέρεις, Κοκάργιαλι θα πει ο μυρωμένος γιάλος. Καθόμασταν σ' ένα καφενεδάκι που βούταγε τα πόδια του στη θάλασσα. Κι αλήθεια, ο γιάλος, εδώ, με τη βραδινή φυρονεριά, μοσκοβολούσε αχνινό και χάβαρο. Ανοίγανε τα πνεμόνια σου. Μπαρμπούνη μεζεδάκι. Καρσί μας το μπουγάζι, γαλατερό αυτή την ώρα της μπουνάτσας, και σαν έπαιρνε να σκοτεινιάσει, βγαίνανε οι ψαροπούλες και ζώνανε τη θάλασσα με πυροφάνια, αραδιασμένες από το Τσιφλίκι του Άι - Γιωργιού, κάτω από τα Δυο Αδέρφια, ώσαμε την άλλη κόστα, πέρ' από του Παπά τη Σκάλα. Στεριανός εγώ, πολλά είχα μάθει από της γης, μα ένιωθα να μου λείπει η μαθή της θάλασσας.

Μα εκείνη τη μέρα, τί να κάναμε, πλαγιάσαμε νωρίς. Μόλις που βράδιαζε. Κουβέντιασα με την Κατερίνα για τούτο και για κείνο, πως αργήσανε τα πρωτοβρόχια, πως τόσες και τόσες γούλες από λάχανα και κουνουπίδια πηγαίνανε χαμένες, και πως θα 'τανε καλά ν' αγοράζαμε μια γουρούνα. Θα τη θρέφαμε τζάμπα. Θα τη βάζαμε και με τον αρσενικό του Ελαμεινώντα, και σε δυο τρία χρόνια, πουλώντας τα γουρουνόπουλα, θα χτίζαμε ακόμα μια καμαρούλα, για το γιο μας, που θα 'χε μεγαλώσει ώσαμε τότε. Κουβέντες σπτικές, του καλού καιρού. Ύστερα κόμπιασα, και της είπα πως ήκλαιγε ο Ελαμεινώντας για τη συφορά του έθνους. Φαίνεται πως λύγισε κι εμένα η φωνή μου, γιατί η Κατερίνα μου χάδεψε το χέρι. Το παιδί μας, μου λέει. Ναι, ο γιος μας, είπα κι εγώ, καταλαβαίνοντας πού πήγαινε ο νους της. Της μίλησα και για την μπουγάδα της Ασήμως, και για τις καπνιές. Πρωτύτερα, μου λέει, που βγήκα για να πετάξω τα φρόκαλα στον τενεκέ, είδα ένα σύννεφο, το χρώμα του σαν το μπακίρι, προς τη μεριά του Μπασμαχανέ. Ιδέα σου, της λέω – μ' όλο που είχα δει κι εγώ το σύννεφο. Δε φοβήθηκα, μου αποκρίθηκε. Μονάχα, το παιδί μας.

Μας πήρε ο ύπνος.

Κάτι μας ξύπνησε μέσα στη νύχτα. Η κάψα; Οι φωνές; Σκυλιά ουρλιάζανε. Η φωτιά είτανε μακριά. Καρτάρησα με το μάτι πως θα 'χε φτάσει από το Μπασμαχανέ στον Άι - Δημήτρη, αφού είχε πάρει σβάρνα ολάκερη την Αρμενιά. Μας χώριζε πάνω από ένα μίλι ακόμα. Ένα σύννεφο μπακίρι σκέπαζε το μισό ουρανό. Μπροστά μου, τ' Αλάνι λες και φωτιζότανε από ένα πλούσιο ηλιοβασίλεμα, πορτοκαλί. Ανθρώποι βγαίνανε από τα σπίτια, κοιτάζανε ψηλά, μαζώνονταν εδώ κι εκεί, φωνάζανε, χειρονομούσαν, ξαναμπαίνανε στα σπίτια τους και πάλι ξαναβγαίνανε, φωνάζανε, κοιτάζανε ψηλά. Είχε σηκωθεί σορόκος, όχι δυνατός, όσο χρειάζοντανε για να το γλεντά η φωτιά. Δε βιαζότανε, σίγουρη για τον εαυτό της, ξέροντας πως ατή της είτανε ο νόμος κ' οι προφήτες. Σεργιάνιζε στις σκεπές, χωνότανε στα σπίτια, ξεπειγατότανε απ' τα παράθυρα. Ο καπνός ανέβαινε κόκκινος, καρουλιαστός, απλώνότανε ύστερα σε μπακίρινα σύννεφα. Στεκόμουνα στο μπαξέ μου. Τα πουλιά, ξεγελασμένα από τη λάμψη, από το φως, είχανε ξυπνήσει και τσιβίζανε μέσα στις φυλλωσιές. Στεκόμουνα στο μπαξέ μου. Όμορφος μπαξές, ποτιστικός. Τώρα ποτίζω τούτες τις δυο γλάστρες.

Φωνάζανε από τ' Αλάνι. Δεν καταλάβαινα τί λέγανε. Το καμίνι που ερχότανε κατά δω, άδραχνε τα λόγια, τα ξάτιμιζε, τα 'κανε αχνό. Μπήκα στο σπίτι. Η Κατερίνα με κοίταξε στα μάτια. Μη νοιάζεσαι, της λέω, κι εδώ να 'ρθει η φωτιά, θα τη σταματήσει τ' Αλάνι. Το ξυπνητήρι έδειχνε κοντά έντεκα η ώρα. Θα 'χαμε κοιμηθεί καμιά δυο ώρες.

Σιγά σιγά, πήρε τ' αφτί μου ένα βουητό, σα να κύλαγε άγριο ποτάμι, ξεχειλούσε κατά δω, ζύγωνε ολοένα. Και ξαφνικά, μπουκάρανε απ' τα σοκάκια κοπάδι ανθρώποι, σκυφτοί, αλαφιασμένοι, μ' ένα μπόγο στον ώμο, μ' ένα μωρό στην αγκαλιά, μ' ένα τέντζερε στα χέρια ή μ' ένα μύλο του καφέ, πράματα ασυλλόγιστα, τρελά, μουγγοί, ούτε γυναίκες στριγγλίζανε ούτε γέροι να βογγάνε ούτε μωρά να κλαφουρίζουνε — μονάχα σούρσιμο στο χώμα και ποδοβολητό. Μουγγοί, σκυφτοί, μ' αγριεμένα μούτρα, τραβάγανε μπροστά.

Φόρεσα ένα παντελόνι πάνω από τη νυχτικιά μου και κατέβηκα στ' Αλάνι. Πέσαμε πλάι τους.

— Βρε παιδιά, πού πάτε;

Δείξανε μπροστά.

— Σταθείτε, βρε παιδιά, δεν έχει φόβο εδώ, μπειτε στα σπίτια μας, είναι δικά σας. Μπειτε να ξεποστάσετε.

Δεν αποκρίνονταν, μόνο τραβάγανε μπροστά. Βγαίνανε απ' την κόλαση, πορτοκαλιοί και κόκκινοι απ' τη μεριά που χτύπαγε η φωτιά. Οι άντροι, τελοσπάντων, είναι άντροι. Παραβλέπεις. Μα οι γυναίκες είτανε φριχτές, ξεμαλλιασμένες και μες στη μουτζαλιά. Μια κράταγε ένα κόσκινο, μιαν άλλη φόραγε στο κεφάλι της ένα καπέλο με φτερά και είτανε ξυπόλητη, και μια είχε φορτωθεί στον ώμο της ολάκερο φορτσέρι, κοπελίτσα, θα 'τανε τα προικιά της. Άλλοι σηκώνανε στη ράχη τους παππούδες και γιαγιάδες. Δυο, είχανε πλέξει τα χέρια τους καρεγάκι και κουβύλαγαν ένα γέρο πετσι και κόκαλο, με το πηγούνι του ακουμπιστά στο στήθος. Ένας παπάς οδήγαγε μπροστά ένα δεύτερο κοπάδι.

— Αμάν, πού πάτε, βρε παιδιά;

Αμάν αμάν! η φωτιά τους είχε κάψει τη μιλά, τους στέγνωσε το σάλιο. Κι ο ρόχος της φωτιάς ούρλιαζε τώρα, γέμιζε τον αέρα. Μπρος από τον παπά, ένα παιδάκι, ανίδεο, κύλαγε το τσέρι του, ευτυχισμένο.

Ένα γρήγορο ποδοβολητό ακούστηκε σε κάποιο κалντερίμι. Οι Τούρκοι! στριγγλίζανε οι γυναίκες του μαχαλά, και δυο αλόγατα χυμήσανε στ' Αλάνι, έρημα και ξεσέλωτα, σταθήκανε απότομα, χλιμιντήσανε ψηλά τον ουρανό, και ύστερα χυθήκανε μπροστά, χαθήκανε μες στους μπαξέδες.

Βρήκα την Κατερίνα καθιστή σε μια καρέγλα. Βαρεμένη πέντε μηνώ. Το μούτρο της είχαν τσαλακωμένο. Δεν αισθάνεσαι καλά; Τίποτα, μου λέει, ένα πονάκι, φαίνεται πως κλωτσάει το μωρό. Δε θέλησε να ξαναπλαγιάσει... Λένε για τον οξαλοπόδο, πως ύστερ' από τα μεσάνυχτα βιάζεται να τελέψει τη δουλειά του, πριν να λαλήσει κόκορας την αυγή. Το ίδιο βιαζότανε τώρα η φωτιά, διχάλωνε, τριχάλωνε, έζωνε την Άγια Φωτεινή, τον Άι - Γιώργη, μια τρίτη γλώσσα έγλειφε κιάλα το μαχαλά της Άγιας Αικατερίνης. Έδινε χέρι κι ο σορόκος στη φωτιά, κι αυτή σαλτάριζε, ήβλεπε ένα σπίτι να φουντώνει πολύ πιο εδώ, στα Τράσα ή στο Κερατοχώρι, μοναχικό, και ύστερα, σε μια στιγμή, ν' απτάζει ολάκερο σοκάκι. Ο ρόχος σκέπαζε κάθε άλλο σαματά, χίλιοι άνεμοι ουρλιάζανε, χοχλιακιστός, καρουλιαστός... Βγήκε η Κατερίνα και ήρθε πλάι μου. Πώς αισθάνεσαι; Τίποτα, ένα πονάκι λίγο πιο κάτω από τον αφαλό... Άκου, μου λέει σε λίγο, στήσε αφτί, σημαίνει μια καμπάνα. Είναι η πυρωμένη ανάσα της φωτιάς, εξήγησα της Κατερίνας, αυτή κουνάει τις καμπάνες και σημαίνουνε.

Δεν ξέρω τί κάνανε οι γειτόνοι, μας χωρίζανε οι μπαξέδες, τα δέντρα, οι έγνοιες. Μας τσουρούφλιζε η κάψα της φωτιάς... Όχι, μουρμούρισε κάποια στιγμή πλάι μου η Κατερίνα, δεν είναι από την ανάσα της φωτιάς, που σήμανε η καμπάνα. Πάλι σημαίνει, άκου... Το 'πε σα να 'τανε ονειροπαρμένη, κι αυτό δε μ' άρεσε. Μονάχα μια καμπάνα, πάλι μου λέει, σημαίνει. Άκου... Ξάφνου, σωριαστήκανε πέρα ένας τρούλος εκκλησιάς κι ένα καμπαναριό, έτσι, σαν ψεύτικα, τίποτα δεν ακούστηκε μέσα στο ρόχο της φωτιάς, μονάχα η καμπάνα σήμαινε, και τότε, κοίτα, Γιακουμή, μου λέει — ένα ράσο τινάχτηκε ψηλά κι ανέμιζε απλωτό, κούφιο, μαύρο πάνω στο μπακιρι ουρανό, το ράσο του δεσπότη, μου λέει, και πλάι στο ράσο κορωνίζει μια καμπάνα σαν ήλιος ασπροπυρωμένη και αστραφτερή... και ούλο ανέβαινε και σήμαινε λυπητερά η καμπάνα, ψηλά, ολοένα πιο ψηλά πλάι στο ράσο —ούτε φεγγάρι ούτε άστρα είχε ο ουρανός— ώσπου χαθήκανε από τα μάτια μας κι από τ' αφτιά μας κι απόμεινε μονάχα ο ρόχος και το καμίνι της φωτιάς, και τα πουλιά ξεσηκωθήκανε και φρουφρουρίσανε αλάργα, και το κίτρινο γατί μας πήδηξε από την αγκαλιά της Κατερίνας και κυνηγούσε τ' άπαστα πουλιά.

Η Κατερίνα κάθισε στο κατώφλι. Πονάς; Δεν είναι τίποτα, κλωτσάει το μωρό. Άλλα κοπάδια ροβολουσανε στ' Αλάι, βαμμένα κόκκινο πορτοκαλί, πότε γυρίζανε στο κίτρινο πότε στο βυσινί, από τα σπίτια ολόγυρα στ' Αλάι βγάζανε μόμπλα και τα στοιβάζανε καταμεσής, σωροί σωροί, ανθρώποι χειρονομούσανε κι ανοιγοκλείνανε το στόμα τους μα δεν έβγαине μιλά, ούλα πνιγμένα μέσα στο ρόχο της φωτιάς — και νά, καθώς κοιτάζαμε, μια φλόγα ξεπήδησε από μια σκεπή, μιαν άλλη κείθε, μια άλλη δώθε, άρπαξε μια βελντζά εδώ, ένα στρώμα εκεί, μια μπατανία, ένα κοφίνι, αφανοί του Άι - Γιάννη, κανέναν δεν τους πήδαγε, ύστερα λαμπάδιασε το πεύκο του μπαξέ μας, πετάγονταν οι κουκουναρές ίδιες φλογισμένα τοπία —μην τρέχεις, είπε η Κατερίνα, το παιδί— τη σήκωσα στα χέρια βαρεμένη πέντε μηνώ, σταμάτησα εκατό δρασκελιές πιο πέρα, στο χωραφάκι με το θερισμένο καλαμπόκι, την απόθεσα χάμω στην άλλη άκρη, πλαγιαστή, δε βαστάω πια, μου λέει, σφιγγότανε τρεμουλιαστά, με το μανίκι της νυχπικιάς μου σφουγγίζα τον ιδρώτα πάνω στο κούτελό της, βογγούσε, μούγκριζε, τρίζανε τα δόντια της, πονάω, πονάω κάτω από τον αφαλό, εκεί απόβαλε το γιο μας, είτανε γιος, το 'δα στη φλόγα του σπιτιού, κ' η σίχλια γης ρούφηξε ούλο της το αίμα... Παιδούλα, ονειρευότανε την ευτυχία η Κατερίνα.

[πηγή: Κοσμάς Πολίτης, Στου Χατζηφράγκου. Τα σαραντάχρονα μιας χαμένης πολιτείας, επιμ. Peter Mackridge, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα 2007, σ. 145-154]

3ο ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΠΕΡΑΜΑΤΟΣ

Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Σχ. έτος 2019-2020

Από την επίσκεψη στην Εστία Νέας Σμύρνης (15/10/2019)

Πολιτιστικό Πρόγραμμα:

«ΤΑ ΜΑΤΩΜΕΝΑ ΧΩΜΑΤΑ: Από την Ανάγνωση στην Ανάμνηση»